

DE PERSOONLIJKE DIENSTPLICHT VOOR DE VIERSCHAAR
DER OUD-HOLLANDSCHE DEFTIGHEID.

*Persoonlijke dienstplicht en legerorganisatie, van
juridische, moreele, maatschappelijke, nationale
en militaire zijde beschouwd door een Staatsburger.
Amsterdam, M. M. OLIVIER (zonder jaartal). VIII
en 171 bladzijden. Prijs f 1,25.*

De onbekende Staatsburger, die dit lijvig geschrift aan het vraagstuk van den persoonlijken dienstplicht wijdde, is een merkwaardig man. Want, één van beide; óf, hij heeft, hoewel hij veel belang stelt in dat onderwerp, geen kennis genomen van de massa geschriften, die daarover in de laatste jaren verschenen zijn, en is eerst door het Verslag der Staatscommissie voor den dienstplicht tot nadenken en onderzoeken genoopt. Of wel, hij is op de hoogte van de literatuur over de quaestie, en meent desalniettemin dat er nog iets nieuws over te zeggen valt. Zonder een van deze twee onderstellingen is het moeilijk te verklaren, dat iemand thans nog de moeite neemt de honderdmaal geopperde bezwaren tegen den persoonlijken dienstplicht zoo breed uiteen te zetten, als de Staatsburger doet.

Stapt men over de afgezaagdheid van het onderwerp heen, en beoordeelt men het geschrift op zichzelf, dan moet het zeer zeker onder de verdienstelijke gerekend worden. De schrijver is innig overtuigd dat de vrijheid van plaatsvervanging een groote zegen is en dat de persoonlijke dienstplicht een ramp zou zijn, die ons vaderland voor hem en zijne geestverwanten haast onbewoonbaar maken zou. Hij heeft in 't geheel geen oog voor de schaduwzijden van de remplaceering en voor de lichtzijden van den persoonlijken dienstplicht. Maar met Argusoogen heeft hij het laatstgenoemde stelsel gadeslagen om de gebreken daarvan te ontdekken. Geen van de nadeelige gevolgen, die het onder zekere omstandigheden, en uit zekere oogpunten beschouwd, hebben kan, is hem ontsnapt. Daarenboven heeft hij, zooals het gewoonlijk gaat, ook nog zekere gebreken daarin meenen te vinden, die hun aanzijn alleen danken aan zijn eigen sterke verbeelding.

Ondanks deze schromelijke eenzijdigheid kan de lezing van dit werk voor de voorstanders van den persoonlijken dienstplicht niet anders dan aangenaam en nuttig zijn. Het doet hen in een betrekkelijk kort bestek kennis maken met al de argumenten der tegenpartij, die in deze brochure een harer beste vertegenwoordigers gevonden heeft. Blijkt nu ten slotte dat er ook door hem niets afdoends voor het bestaande stelsel wordt aangevoerd, dan mag men wel aannemen dat de schuld niet lag aan den schrijver, maar aan de zwakke zaak, die hij in bescherming nam.

Daarenboven schrijft de Staatsburger op de meeste plaatsen in een beleefden toon, die lang niet altijd bij de verdedigers der plaatsvervanging gevonden wordt. Ik hoop bij mijne aankondiging en beoordeeling naar dezelfde goede eigenschap te streven, al maakt de partijdigheid van den schrijver tegen de »militaristen" dit niet altijd even gemakkelijk.

Deze »militaristen" hebben reeds volgens de *Voorrede* van den Staatsburger heel wat op hun geweten. Zij hebben tal van brave, bezadigde en verstandige Nederlanders door hunne redenen »verschalkt en min of meer op het dwaalspoor gebracht." Hoewel de persoonlijke dienstplicht in al de vijf door den Staatsburger behandelde opzichten — en wie weet in hoeveel meer, die hij *niet* behandelt — onaannemelijk, ja verderfelijk is, hebben de »militaristen" in alle partijen aanhangers voor dat beginsel gewonnen, en den anti-militaristischen Staatsburger gedwongen in het krijt te treden, al strijdt dit nog zoo zeer met zijn vredelievende natuur.

Wat de schrijver onder »militarisme" verstaat, zegt hij ons eerst op bladz. 49. Het militarisme is »die strekking, welke, onder allerlei voorwendfels, dikwijls zelfs met vooropzetting der edelste bedoelingen, den militairen stand op bovenmatige wijze boven andere standen verheffen en deze allen min of meer aan zich dienstbaar wil maken." Tegen dit *militarisme* is het geheele pleidooi van den Staatsburger gericht. Want alleen daardoor worden volgens hem de verdedigers van den persoonlijken dienstplicht beziel; alleen uit dat streven zijn hun argumenten te begrijpen.

Welnu, wij kunnen den geachten Staatsburger in gemoede verzekeren dat hij vecht tegen windmolens. Er zijn inderdaad bij ons te lande zeer veel warme voorstanders van persoonlijken dienstplicht, en velen hunner hebben zich duidelijk doen hooren. Maar de aanhangers van zijn »militarisme", die, zoo ergens, in het leger zouden gevonden moeten worden, leiden, als zij bestaan, een geheel verborgen leven. Tot op dezen dag deden zij er gezamenlijk het zwijgen toe.

Door zijn afkeer tegen den persoonlijken dienstplicht gedreven, zal de Staatsburger deze bewering allerminst toegeven. Inderdaad ontdekt hij »militarisme," waar het volstrekt niet te vinden is. Een sprekend voorbeeld daarvan is het eerste symptoom van het »militarisme," dat hij in zijn werk aan de kaak stelt.

De Staatscommissie (1) heeft voor de invoering van den persoonlijken dienstplicht o. a. dit argument aangevoerd:

»De belangstelling voor het leger, door den dienst daarin gewekt, zal dat leger na tal van jaren nog ten goede komen en zal leiden tot den eisch, niet alleen dat het leger ten allen tijde sterk en slagvaardig zij, maar ook dat legerinrichting, kazerneering, discipline, militaire oefening en onderwijs op den dienstplichtige een zoo heilzaam mogelijken invloed hebben.»

De Staatsburger neemt de vrijheid dit argument op de volgende wijze toe te lichten:

»M. a. w.» — zegt hij — »door persoonlijken dienstplicht zal het leger en geheel de militaire stand in de oogen der burgerij en volksvertegenwoordiging worden verheven en werkelijk worden gebaat» (2).

Hoe kon het den schrijver ontgaan dat de Staatscommissie met haar argument op gansch iets anders doelde dan op de *verheffing van den militairen stand*, als gevolg van den persoonlijken dienstplicht? Zij wijst op de omstandigheid dat de belangen onzer weerbaarheid vrij wat veiliger zijn in handen van wetgevers, die het leger kennen en daarmede door oude banden verbonden zijn, dan bij lieden, wien alle aanleg en zin voor het begrijpen van militaire zaken ontbreekt. Men moet de menschelijke natuur al zeer weinig kennen om aan de waarheid dezer opvatting te twijfelen, terwijl de geschiedenis onzer openbare werken, bepaaldelijk van onzen spoorwegaanleg, bewijst, hoe slecht er voor de weerbaarheid gezorgd wordt, als de wetgevers van nature niet geneigd zijn daaraan te denken. De Staatscommissie meent voorts dat het welzijn der dienstplichtigen beter behartigd zal worden, als ook de zoons van ministers en kamerleden de kazerne moeten betrekken. Behooren de *dienstplichtigen* dan tot den *militairen stand* of zijn zij zonen uit het volk? Heeft alleen de *militaire stand* belang bij het bestaan van een sterk en slagvaardig leger?

Inderdaad zal niemand in dit argument der Staatscommissie militarisme in den bovengenoemden zin ontdekken, tenzij hij vooraf overtuigd is dat *alle* ingenomenheid met den persoonlijken dienstplicht op dergelijk militarisme berust. Maar dat is wel degelijk het standpunt, dat de Staatsburger inneemt. Hoezeer hij er blijkbaar naar streeft billijk te zijn jegens zijn tegenstanders, zoo komt hij er toch toe de officieren te beschuldigen dat zij over het algemeen tegen de plaatsvervanging zijn uit persoonlijke, eigenbelangzuchtige beweegredenen.

»Wij willen gelooven» — zegt hij — »dat dit (nl. de afschaffing der plaatsvervanging) den officieren niet onaangenaam zou zijn, dat zij liever bevel voeren over jongelingen van stand dan over die uit de mindere volks-

(1) Zoo noem ik in dit opstel korthedshalve de *Staatscommissie tot voorbereiding der wettelijke regeling van den militairen dienstplicht*.

(2) T. a. p., bladz. 56.

klasse, dat zij daardoor nog meer in de achting zouden stijgen bij onze aristocratie en ons patriciaat; wij durven echter van hunne loyauteit vertrouwen, dat zij om deze persoonlijke redenen het welzijn van de andere standen niet zouden willen opofferen" (1).

Hoewel de schrijver deze pil voor de officieren verguldt, door onmiddellijk daarna uiting te geven aan zijn gevoel van »hoogachting en levendige sympathie voor den militair in het algemeen," slaat hij ook elders op hetzelfde aambeeld en zoekt hij bij de officieren, die voor den persoonlijken dienstplicht zijn, arglistige bedoelingen.

»Nu zijn (er) voor officieren natuurlijk beweegredenen te over om hen naar persoonlijken dienstplicht verlangend te doen uitzien. Zoo bijv. zou het hun veel aangenamer zijn commando te voeren over jongelingen van stand, dan over onbeschaafde jongelui uit de mindere klassen. Ook zouden zij daardoor meer in achting stijgen bij de natie en hare vertegenwoordiging; zij zouden meer in intieme relaties komen met den rijken handelsstand, meer vooruitzicht hebben eene aanzienlijke partij aan te gaan, enz." (2).

Bij deze bespiegelingen van den oolijken Staatsburger zou men er haast toe komen met GRETCHEN uit te roepen:

Du lieber Gott, was so ein Mann

Nicht alles, alles denken kann!

Geen officier zal er dan ook aan denken den Staatsburger zulke uitlatingen euvel te duiden. *J'ai ri, me voilà désarmé* — moet hij zeggen. Het vermakelijkste van het geval is, dat de zaak juist andersom is. Het persoonlijk belang van den officier pleit veeleer voor het behoud van het bestaande. Want zijne taak zou vrij wat zwaarder worden, als hij de plaatsvervaarders miste, die grootendeels meer geoefende soldaten zijn en de recruten uit den gegoeden stand kreeg, die natuurlijk vrij wat meer noten op hun zang hebben. Van dit laatste is de Staatsburger zoozeer overtuigd dat hij voor de handhaving der krijgstucht vreest, als die recruten in de gelederen komen. Nogtans zegt hij dat het eigenbelang der officieren voor den persoonlijken dienstplicht pleit, en bewijst daardoor dat de mensch somwijlen tegenstrijdige meeningen in zijn boezem huisvest. Komt het in zijn betoog te pas, dan zal de persoonlijke dienstplicht den militairen stand verheffen, en daarom de ingenomenheid der officieren met dien maatregel op egoïstische motieven berusten. De »jongelingen van stand" zijn dan, met de anderen vergeleken, zeer aangename verschijningen. Maar in een ander gedeelte van zijn pleidooi wordt er aangetoond dat de krijgstucht gevaar loopt, als de »jongelingen van stand" met de anderen dienen. Want deze jongelingen hebben thans al die kwade eigenschappen, die zij hebben moeten, als des schrijvers betoog zal opgaan. Hun maatschappelijke voorrechten zullen hen »dikwijls met minachting op (hunne) superieuren doen neerzien, hunne bevelen doen beoordeelen en bevatten, slechts met tegenstribbelen doen gehoorzamen" (3), enz.

(1) T. a. p., bladz. 56. (2) T. a. p., bladz. 99. (3) T. a. p., bladz. 104.

Wij meenen dat de »jongelingen van stand» noch zoo kwaad zijn als de Staatsburger ze op bladz. 104, noch zoo goed, als hij ze op bladz. 99 denkt. De krijgstucht loopt geen gevaar bij de afschaffing der plaatsvervangingszoo brooddronken zijn de meergeroede jongelieden niet. Maar de taak voor de officieren zal er niet gemakkelijker of aangenamer door worden — zoo uitstekend zijn die jongelieden ook niet. De Staatsburger geloofte òf aan die brooddronkenheid òf aan die uitnemendheid, naarmate zij hem tegen den persoonlijken dienstplicht schijnen te pleiten (1).

De officieren behoeven zich dan ook zijne beschuldigingen niet aan te trekken. Niet hij, de Staatsburger, beschuldigt hen; integendeel, hij is vol »hoogachting en sympathie». Maar zijn systeem dwingt hem nu eenmaal de officieren van booze bedoelingen te verdenken. Er is volgens dat systeem in den persoonlijken dienstplicht niets goeds; die maatregel is in geen enkel opzicht aan te bevelen. Wordt hij nu desalniettemin, behoudens enkele uitzonderingen, door de officieren verlangd, dan moet dat wel zijn wegens redenen van eigenbelang. Het doet den beleefden Staatsburger inderdaad leed dat hij zoo iets zeggen moet, en hij tracht het goed te maken, door op bladz. 99 die persoonlijke beweegredenen eene »menschelijke zwakheid» te noemen en ze te verontschuldigen met de algemeenheid der kwaal. Waarlijk, hij zelf meent het zoo goed. Maar zijn systeem dwingt hem de officieren, die den persoonlijken dienstplicht voorstaan, te beschuldigen dat zij de algemeene zaak aan hun eigenbelang opofferen, en de burgers, die hetzelfde doen, uit te geven voor onnoozele halzen, die zich door de redenen der listige militaristen lieten »verschalken.»

Wat zijn dan toch wel — zal de lezer vragen — de groote bezwaren tegen den persoonlijken dienstplicht, die den Staatsburger een systeem van denkbeelden opdringen, dat blijkbaar met de ervaring te eenenmale in strijd is?

(1) Dit is niet het eenig geval, waarin de Staatsburger eenzelfde zaak wit of zwart noemt, omdat nu eens hare smetteloze blankheid, dan weer hare sombere zwartheid hem tegen persoonlijken dienstplicht schijnt te pleiten. Integendeel, het is er slechts één uit vele. Op bladz. 58 wordt bijv. betoogd, dat door dien dienstplicht *de oplossing der sociale quaestie moeilijker, ja onmogelijk wordt gemaakt*. Want »door de afschaffing der plaatsvervangingszouden in Nederland jaarlijks eenige duizenden arbeiders meer zijn dan thans». En daardoor zou het loon dalen. Want »hoe meer arbeiders, zooveel minder werk en zooveel lager loon».

Ik laat de waarde van het argument rusten; eveneens de vraag, hoe deze stelling te rijmen is met de later te bespreken bewering op bladz. 13, dat de geremplaceerden maar voor een klein deel uit den gegoeden stand komen. Ik vestig er alleen de aandacht op dat hier — op bladz. 58 — de *vermindering* van het aantal arbeiders als iets heilzaams beschouwd wordt.

En wat lezen wij nu op bladz. 158, als de auteur zijn eigen militair stelsel aanbeveelt, waarbij het jaarlijksch contingent zeer klein genomen wordt?

»Dit gering jaarlijksch contingent zal allervoordeeligst zijn voor den bloei en den welvaart van den Staat en van geheel de burgerlijke maatschappij, van alle standen, die zich dan minder belemmerd, met alle krachten aan handel, industrie, landbouw, kunsten en wetenschappen kunnen blijven wijden.»

Hier wordt dus de *vermeerdering* van het aantal arbeiders als een gevolg van des schrijvers plannen geprezen. Had hij dan ook niet op bladz. 58 in aanmerking moeten nemen dat die *vermeerdering* haar goede zijde heeft? Zeker had hij dat moeten doen, maar dan zou hij een argument tegen den persoonlijken dienstplicht gemist hebben, en die opoffering was hem te zwaar.

Persoonlijke dienstplicht zal verwerpelijk zijn uit een *juridisch oogpunt*. Want die maatregel zou zijn »een ongeoorloofde machtsoverschrijding van den Staat, een onrechtmatige beperking der individueele vrijheid” (1).

Met deze krasse bewering opent de Staatsburger zijn betoog. Hij tracht aan te toonen dat deze volstreckte veroordeeling van den persoonlijken dienstplicht noodzakelijk voortvloeit uit *alle* theorieën over recht en staat, met uitzondering alleen van de leer der »onbeperkte staatsalmacht, der statolatrie of staatsvergoding” (2).

Het is gelukkig niet noodig den auteur te volgen in deze beschouwingen, die hij »juridische” noemt, en die dan ook inderdaad behooren in de wijsbegeerte van het recht, een gebied, waar in de laatste tientallen van jaren volslagen anarchie heerscht, en ieder vrijbouter zich voor den wettigen soeverein aanziet. Uit gebrek aan plaatsruimte moeten de bespiegelingen van den Staatsburger zeer oppervlakkig blijven, en om dezelfde reden zou mijne critiek aan hetzelfde euvel moeten lijden. Maar critiek is overbodig, want de slotsom, waartoe de Staatsburger door zijn »juridische” overwegingen komt, pleit inderdaad *hoegenaamd niet* tegen de invoering van den persoonlijken dienstplicht. Wel *meent* de schrijver het tegendeel; maar die meening berust op een even zonderling misverstand als zijne denkbeelden over de arglistige bedoelingen der officieren.

De slotsom van des schrijvers juridisch betoog is dat de Staat de vrijheid der burgers zoo weinig mogelijk moet beperken en dat, moet hij lasten opleggen, die lasten liever *geldelijke* dan *persoonlijke* moeten zijn (3). Daaruit wordt dan afgeleid dat een leger van *vrijwilligers* het ideaal moet wezen (4). Als de kosten daarvan te hoog loopen, of dit ideaal om andere redenen onbereikbaar is, dan wordt *conscriptie geoorloofd* (5). Geoorloofd, maar alleen in zooverre zij volstreckt noodzakelijk is. Derhalve geen grooter leger dan volstreckt noodzakelijk is, en vrijheid van dienstvervanging, tenzij de *volstreckte noodzakelijkheid* van het tegendeel blijke (6).

Tegen de beschouwingen van den Staatsburger, waarvan het bovenstaande een overzicht is, heb ik niet veel anders in te brengen dan het misleidend gebruiken van het gevaarlijk woord *volstreckt*, dat hem zelf zijne slotsom verkeerd doet begrijpen. *Volstreckte* noodzakelijkheid, in den strengsten zin van het woord, bestaat er nooit voor eenigen staatkundigen maatregel; de noodzakelijkheid is altijd *betrekkelijk*. Immers zij houdt betrekking met het te bereiken doel. Wil men Nederland's onafhankelijkheid behoorlijk gewaarborgd zien, dan is volgens mijn gevoelen de onmiddellijke invoering van persoonlijken dienstplicht dringend noodzakelijk. Maar die noodzakelijkheid is een *betrekkelijke* noodzakelijkheid. Want wie niet veel geeft om Nederland's onafhankelijkheid, kan die noodzakelijkheid niet inzien.

Het spraakgebruik vergunt ons echter ook een andere aanwending van het

(1) T. a. p., bladz. 1. (2) T. a. p., bladz. 3. (3) T. a. p., bladz. 6—8. (4) T. a. p., bladz. 9. (5) T. a. p., bladz. 11. (6) T. a. p., bladz. 12.

woord *volstrekt*. Wij kunnen bijv. zeggen dat de persoonlijke dienstplicht volstrekt noodzakelijk is ter bereiking van het genoemde doel. D. w. z. dat de persoonlijke dienstplicht op geenerlei wijze gemist kan worden, als men het gestelde doel wil bereiken.

Zonder twijfel neemt de Staatsburger het woord in den laatstgenoemden zin en beweert hij eigenlijk alleen dat de persoonlijke dienstplicht slechts dan ingevoerd mag worden, als de handhaving onzer onafhankelijkheid zonder dien maatregel niet gewaarborgd is. Gaarne hadden wij hem ook zien verklaren dat, omgekeerd, bij die onderstelling, de persoonlijke dienstplicht, *moet* ingevoerd worden. Maar die uitspraak is hem in de pen gebleven.

Het »juridisch» betoog leidt den Staatsburger dus alleen tot de slotsom, dat de bestrijders der remplaceering inderdaad *moeten doen* wat zij honderdmaal *gedaan hebben*, nl. aantoonen, dat persoonlijke dienstplicht volstrekt noodig is voor de verzekering onzer weerbaarheid. Kunnen zij dat op redelijke gronden aannemelijk maken, dan zal ook de Staatsburger, zij het dan ook zuchtend, voor den gevreesden maatregel moeten stemmen. Het is dus niets anders dan klank zonder zin, als hij de vrijheid van plaatsvervang-
 ing »een souverain recht van elken mensch» noemt, »waarop de Staat volstrekt geen aanspraak kan doen gelden,» of wel »een aangeboren vrijheid van elk individu, geheel onafhankelijk van het al of niet goed vinden van den Staat» (1). Hier speelt het woord *volstrekt* hem leelijke parten. Volstrekt noodzakelijk in den eerstgenoemden zin is de persoonlijke dienstplicht *niet*, want *geen enkele wet of maatregel is het*. Vol vreugde over deze doode musch doet de Staatsburger, als ware die dienstplicht niet volstrekt noodzakelijk in den eenigen zin van het woord, die in dit redeverband te pas komt. Breedvoerig zet hij uiteen, hoezeer de vrijheid van plaatsvervang-
 ing gewaardeerd wordt (2). Hij had zich die moeite kunnen sparen, want ieder weet dat $\frac{1}{5}$ der miliciens zich laat vervangen, en ieder geeft toe dat $\frac{9}{10}$ van de rest zich ook zou laten vervangen, als de armoede het haar niet belette. Wat baten al die beschouwingen, zoolang de Staatsburger de voorstanders van den persoonlijke dienstplicht niet weerlegd heeft, die *ad nauseam usque* (3) — zou hij zeggen — betoogd hebben dat die maatregel volstrekt noodzakelijk is? Begrijpt hij niet dat dit betoog hem verder moest leiden dan hij komen wil en dat hij zeggen moest: »De vrijheid om niet te dienen wordt door den Nederlandschen jongeling blijkbaar zeer gewaardeerd; weg derhalve met de conscriptie!»

De gronden, waarop de voorstanders van den persoonlijke dienstplicht overtuigd zijn dat de vrijheid van plaatsvervang-
 ing in Nederland niet mag blijven bestaan, zijn, zooals men weet, deels van maatschappelijken, deels

(1) T. a. p., bladz. 25. (2) T. a. p., bladz. 12—16.

(3) »Tot walgens toe» — een minder beleefde uitdrukking tot kenschetsing van den indruk, door zeker argument der tegenpartij op den Staatsburger gemaakt; t. a. p., bladz. 20.

van krijgskundigen aard. Uit een maatschappelijk oogpunt is die vrijheid veroordeeld, omdat zij tengevolge heeft dat de lagere rangen in het leger nagenoeg uitsluitend ingenomen worden door personen uit de minder gegoede klasse; uit een krijgskundig oogpunt, omdat zij ons verhindert voor de beschikbare geldmiddelen een zoo degelijk leger te hebben, als voor onze verdediging noodig is.

De »Staatsburger» echter ziet in de samenstelling van het leger, zooals die thans is, uit een maatschappelijk oogpunt geen *nadeel*, maar een *groot voordeel*. Hij geeft een ontwerp van militaire wetten en van legerorganisatie, dat ons naar zijne meening voor een prijs, die binnen ons bereik valt, zonder persoonlijke dienstplicht een voldoende leger verschaffen kan.

Heeft hij in die twee opzichten gelijk, dan zal men inderdaad moeten erkennen, dat de invoering van den persoonlijke dienstplicht, ofschoon misschien nog om andere redenen zeer wenschelijk, toch niet door de omstandigheden ten dringendste geboden is, gelijk wij tot dusverre meenden. Leggen wij derhalve nog eens de wapenen aan tegen een vijand, van wien wij meenden dat hij reeds lang dood en begraven was, en beschouwen wij de dienstvervangende eerst van maatschappelijke, daarna van krijgskundige zijde.

De opmerkingen van den Staatsburger over de maatschappelijke zijde van het vraagstuk zijn grootendeels te vinden in zijn *Tweede Hoofdstuk* (bladz. 48—72) en zijn *Derde Hoofdstuk* (bladz. 72—92). Het Tweede Hoofdstuk beschouwt den persoonlijke dienstplicht van »bijzonder maatschappelijke,” het derde van »bijzonder nationale zijde”.

»Bijzonder” zijn deze beschouwingen vooral in den door den schrijver *niet* bedoelden zin, dat zij verwonderlijk ouderwetsch zijn en weinig rekening houden met de thans bestaande toestanden. Daarom zouden zij waarschijnlijk zeer overtuigend zijn geweest voor een burger van het Nederland van vóór een halve eeuw, maar maken zij op iemand van dezen tijd een geheel anderen indruk.

De »Staatsburger” gaat uit van de meening dat de strenge afscheiding der standen, die ons vaderland tot een der meest aristocratische landjes gemaakt heeft, nog steeds bestaat en gehandhaafd moet worden. Wij zagen reeds hoe hij, anderen naar zichzelf beoordeelend, stellig van meening is dat de officieren liever »jongelieden van stand” commandeeren dan anderen en hen verdenkt van slinksche middelen om een huwelijk te sluiten met jonge meisjes van stand. Zijn hart is inderdaad vervuld met zorg en kommer over de ontberingen, die de meergenoemde jongelieden wachten, als zij den ransel moeten dragen.

Deze jongelieden worden — denk eens aan! — »uit moeilijke studiën, die zooveel volhardenden moed en geleidelijke ontwikkeling eischen, in een geheel ander midden geslingerd en merkkelijk gestoord” (1). Het is eene

(1) T. a. p., bladz. 50.

»vernedering” voor hen »naast een ongemanierden jongeling uit de lagere volksklasse in het gelid te moeten staan, op gelijken voet met dezen te worden behandeld, door minderen van stand te worden gedrild en op barsche wijze gecommandeerd” (1). Hij moet »als eenvoudig recruit op eene zijn stand onpassende wijze worden gedrild” (2). — »De ontberingen, vermoeienissen, vernederingen, de gedwongen onderwerping aan geringen van stand, enz. zijn voor den meer deftigen jongen man onnoemelijk veel zwaarder en drukkender dan voor een zoon uit de volksklasse, die van kindsbeen af aan dit alles gewoon is” (3). Zoozeer is de schrijver overtuigd dat de »jongelieden van stand” bij de invoering van den persoonlijken dienstplicht het diepe medelijden van ieder weldenkend mensch verdienen, dat hij als zeker aanneemt dat zij allerlei voorrechten zullen hebben. Zijn betoog voor de nadeelige werking van den persoonlijken dienstplicht op de krijgstucht berust grootendeels op het bestaan van die »voorrechten”, ofschoon het hem moeilijk zou vallen één voorstander van den persoonlijken dienstplicht te vinden, die deze voorrechten in bescherming neemt. Wat mij aangaat, liever geen persoonlijken dienstplicht, dan zoodanigen dienstplicht met voorrechten, aan stand of geld toegekend. Onze »jongelieden van stand” zouden al zeer diep gezonken moeten zijn, als zij zelf niet tegen zulke voorrechten opkwamen.

Maar de Staatsburger verwacht niet veel goeds van de deftige jongelieden, voor wie hij zoo bezorgd is. Zijn zij in het leger, dan komt er van de krijgstucht bitter weinig terecht. Wij vernamen reeds dat zij dikwijls met minachting op hun superieur zouden neerzien, diens bevelen bevitten enz. (4). Geen wonder dat de schrijver het »voor orde en tucht verkieslijker” vindt, »dat de manschappen bij den minderen troep ook van minderen stand zijn, m. a. w. dat de plaatsvervangers behouden blijven” (5).

Dit gevaar voor verslapping der krijgstucht is »nog meer te duchten bij ons eigenaardig volkskarakter” (6). Van dat karakter geeft de Staatsburger een schets, die ongelukkig »vooral onze Nederlandsche middelklasse” — en dus minder de lagere standen — geldt, en voorts de groote kwaal heeft van volgens hare bedoeling al te *vleidend*, volgens haar inhoud al te *ontmoedigend* te wezen. Die middelklasse mag »vooral roem dragen” op een »gevoel van vrijheid en zelfstandigheid” en op een »actieven geest”. Juister zou het misschien zijn te zeggen dat samenwerking met anderen ons inderdaad zeer moeilijk valt, omdat wij gaarne ieder zijn eigen weg volgen, en dat het Nederlandsche volk in de eerste helft der 18de eeuw in een diepen slaap gevallen is, waaruit het nog maar niet goed wakker wil worden.

Maar de schrijver denkt daar heel anders over. Ons volk is eigenlijk in Europa het neusje van den zalm, en wij moeten wel zorgen onze goede hoedanigheden niet te laten ontaarden in »gedwongen deemoed en slaafsche

(1) T. a. p., bladz. 56. (2) T. a. p., bladz. 81. (3) T. a. p., bladz. 31. (4) Zie hierboven, bladz. 326, noot 3. (5) T. a. p., bladz. 104 en 105. (6) T. a. p., bladz. 105.

vrees voor *polizei*" (1), waardoor zich een ander, niet genoemd, volk onderscheidt. En die goede hoedanigheden bezitten wij reeds lang. Reeds in de 17de eeuw hadden wij het hanteeren der wapenen overgelaten aan »gehuurde benden" — volgens den Staatsburger een eigenaardigheid van »de meer ontwikkelde natiën" (2) — om ons toe te leggen op de voordeeleriger bedrijven van handel en nijverheid. Zoo »wisten" onze schrandere voorouders »de tonnen gouds te verzamelen, waardoor vreemde fortuinzoekers werden verlokkt om onzen geboortegrond te verdedigen en ons zulk een belangrijke staatkundige rol te doen spelen" (3). Maar wij Nederlanders — wel te verstaan wij, meergegoede Nederlanders — waren voor dat werk te goed.

Immers, de Nederlander is »vrijheidslievend, wars van dwingelandij en despotisme" en »vóór alles. . . . een man van zaken." Als zoodanig is hij een »ernstig, rustig en verdraagzaam burger," die de politiek »'t liefst aan de »Heeren" overlaat" en die »voldaan en tevreden" is, »bijaldien zijn zaken slechts vooruitgaan." »In den omgang stelt hij rechtmatigen prijs op achting en genegenheid, is daarom deftig en beschaafd, vriendelijk, getrouw en gulhartig" (4).

Gelukkig dat de Staatsburger ons zelf zegt dat al deze verdienstelijke hoedanigheden zich niet bij alle Nederlanders evenzeer vertoonen, maar dat het echt-Nederlandsch volkskarakter, dat hij beschrijft, zich nog steeds »vooral bij de middelklasse en den meergegoeden stand in het dagelijksch leven openbaart" (5). Want nu mogen wij hopen dat men boven en beneden de klasse, die den typischen Nederlander oplevert, iets voelt voor een hooger levensopvatting dan die van deze deftige kramerziel, welke altijd om nummer één denkt.

Het spreekt vanzelf dat een schrijver, die het Nederlandsche volk gescheiden ziet in twee helften, waarvan de meergegoeden die heerlijke eigenschappen openbaren, waarmede hij zooveel op heeft, terwijl de »mindere man" op al die punten niet zoo echt Nederlandsch is, uit een maatschappelijk en nationaal oogpunt zeer bevreesd is voor persoonlijken dienstplicht. Dat zou — roept hij al dadelijk uit — een omwenteling zijn in het volksleven, zooals Keizer WILHELM I terecht gezegd en Dr. SCHAEPMAN terecht bevestigd heeft. De Nederlander zou er zijn deftigheid, zijn voldaanheid met alles, mits zijn zaken maar goed gaan, kortom al zijne voortreffelijkheden door kunnen verliezen.

»Welnu" — zegt hij — »wij zijn innig overtuigd en wij willen deze overtuiging niet ontveinzen dat het militarisme, zoo persoonlijke als algemeene dienstplicht, op den duur een ontadelenden invloed zou oefenen op deze goede hoedanigheden van ons volkskarakter. Immers waar blijft die edele vrijheidszin, dat gevoel van onafhankelijkheid, wanneer men, juist in de jaren, waarin het karakter wordt gevormd, tot het gedwongen kazerneleven

(1) T. a. p., bladz. 78. (2) T. a. p., bladz. 53. (3) T. a. p., bladz. 73.

(4) Men vindt al deze opmerkingen ter eere van den Nederlander, en nog veel meer van dien aard, t. a. p., bladz. 76 en 77.

(5) T. a. p., bladz. 77.

wordt veroordeeld, op onwaardige wijze gedrild, met norsche bevelen begroet, dikwijls met vloeken en verwenschingen overladen? Want dat dit alles ook bij persoonlijken dienstplicht zal plaats grijpen, getuigt de ondervinding in het bij uitstek militaristische Pruisen, waar het soldatenleven »ein Hundeleben" wordt genoemd" (1).

En als men den Staatsburger, die zoo bevreesd is voor den invloed van den dienst op het karakter der deftiger jongelieden van stand, vraagt, of hij dan niet in zijn stelsel den arme aan zulk een *Hundeleben* prijs geeft, dan geeft hij een antwoord, dat veel te karakteristiek is om het niet mede te deelen.

»Men zegge nu ook niet, dat wij ten believe van de middelklasse, die van de plaatsvervangng profiteert, het karakter van het mindere volk prijsgeven. Want het gedwongen kazerneleven zal op den minderen man, die reeds volgens zijn stand meer afhankelijk is, niet zulk een invloed hebben als op het karakter van den vrijen burger uit de middelklasse, daar de leefwijze van een gewoon soldaat niet zeer verschillend is van de leefwijze van den stand, waarin hij geboren en opgevoed is. Daarenboven zal de middenstand altijd en overal, doch vooral in Nederland, de eigenlijke kern en het karakter eener natie blijven vormen. Van de vrije en onbelemmerde ontwikkeling van dezen stand, van den invloed van zijn eigenaardig karakter zullen ook de welvaart en de goede of slechte hoedanigheden der lagere standen, ja de bloei van geheel den Staat afhangen. Welnu, die kern onzer natie was eeuwenlang en in nog altijd antimilitaristisch gezind" (2).

Wij hebben het antwoord van den Staatsburger op de grootste grief, die uit een maatschappelijk oogpunt tegen de plaatsvervangng aangevoerd wordt, in zijn geheel medegedeeld, omdat er zoo duidelijk in uitkomt, *hoe enghartig het standsbelang is*, dat de zoo noodige hervorming op militair gebied tegenhoudt. Deze humane en kundige schrijver vergeet oogenblikkelijk zijne groote bezwaren tegen den gedwongen dienst, als hij over den dienstplicht van »het mindere volk" of »den minderen man" spreekt. Geen woord van beklag over de »onwaardige wijze" van drillen, over de »norsche bevelen," over de »vloeken en verwenschingen," die zooveel opgeld deden, toen het den »jongeling van stand" gold. Alleen wordt er gezegd dat de »mindere man reeds volgens zijn stand meer afhankelijk is," wat toch moeilijk beteekenen kan dat het er bij hem minder op aan komt, of hij op »onwaardige wijze" gedrild wordt, enz., en dat »de leefwijze van den gewonen soldaat" niet zoozeer afwijkt van die, waaraan hij gewoon is, wat wel op voedsel en ligging, maar kwalijk op de vloeken en verwenschingen slaan kan. Inderdaad geeft de schrijver in zijn systeem het karakter van het »mindere volk" prijs aan al die schadelijke invloeden, waaraan hij de »kern der natie" wil onttrekken.

(1) T. a. p., bladz. 77. (2) T. a. p., bladz. 82.

Nu is, gelijk iedereen weet, de behandeling, die de miliciens ondervinden, niet zoo slecht, als de Staatsburger haar voorstelt. Een zekere ruwheid zal in geen kazerne ontbreken. Maar waar komt die niet voor, als jonge mannen, den vlegeljaren pas ontwassen, onder elkander zijn? Zouden de gezelschappen van studenten, kantoorbedienden en andere min of meer »deftige» jongelieden zich altijd onderscheiden door die gepastheid van toon en dat fatsoen, die men volgens GOETHE van edele vrouwen kan leeren?

In zoo verre er echter waarheid ligt in het uitgangspunt van des schrijvers redeneering, pleit het niet *tegen* persoonlijke dienstplicht, maar *daarvoor*. Laat er te veel ruwheid, te veel norschheid, te veel hardhandigheid in de kazerne zijn, zooveel, dat de gevolgen voor het karakter der miliciens bedenkelijk kunnen heeten. Hoe is dat te voorkomen, zoolang de instructeurs uitsluitend te maken hebben met jongens, die niet genoeg beschaving en wereldkennis bezitten om op gepaste wijze en aan het rechte kantoor over de ondergane mishandeling te klagen? Zoodra ook »jongelieden van stand» de militaire instructie genieten, zullen die gebreken aanmerkelijk verminderen. Want die jongelieden hebben ouders en vrienden, die ter plaatse, waar het behoort, den noodigen invloed kunnen oefenen, terwijl thans natuurlijk niet zoo licht notitie genomen wordt van wat er met de plaatsvervangers en de minder gegoede miliciens gebeurt.

Na deze uitvoerige toelichting van het gezichtspunt, waaruit de Staatsburger zijne maatschappelijke en nationale beschouwingen genomen heeft, komt het mij niet noodig voor lang stil te staan bij de bijzonderheden. Gelijk ons bleek, moeten zij zich kenmerken door starre behoudzucht. De Staatsburger is zeer ingenomen met ons vaderland van voorheen, met zijn burgers van verschillende graden van »deftigheid.» Boven, aan den top der pyramide, de patricische familiën, die niet dan bij uitzondering afdalen tot den rijken koopman, den edelman, den beroemden geleerde of den gevierden predikant. Ver, zeer ver daaronder, de zeer gegoede middelstand, die opziet naar de patriciërs, en neerziet op den ook zeer-gegoeden, maar toch niet zoo-gegoeden stand, enz. enz. totdat men eindelijk aankomt bij klassen, die hoegenaamd niet in tel zijn, maar toch ook wel degelijk ieder voor zich »de eer van hun stand ophouden,» en minstens even nauw op het standverschil letten als de meest patricische familie.

Voor iemand, die meent dat deze afscheiding der standen ook thans nog bestaat en haar handhaven wil, moet de persoonlijke dienstplicht zulk een gruwel zijn, als hij voor den Staatsburger is. De zoon van den patriciër — een jongmensch met een naam, die klinkt als een klok! — gedrild door den neef van 's mans kruier! Dat is de verkeerde wereld. Wie zoo iets wil, moet minstens een »socialist» zijn. Geen wonder dat de Staatsburger eene lange paragraaf wijdt aan het betoog van de stelling: *Persoonlijke dienstplicht bevordert den geest van socialisme* (1).

(1) T. a. p., blad. 63—72.

Omdat het maatschappelijk en nationaal standpunt van den Staatsburger samenvalt met dat van den gemiddelden ouderwetschen deftigen Hollander, kan hij in den persoonlijken dienstplicht volstrekt niets goeds zien. Nu willen wij liever niets kwaads van zijn ideaal zeggen, ofschoon die scherpe afscheiding der standen eigenlijk eerst begonnen is met den tijd van ons verval. Het zijn sterke beenen, die de weelde en de zelfgenoegzaamheid kunnen dragen. Laat de Staatsburger eens in een onzer kleinere Hollandsche steden de familieportretten der regenten in oogenschouw nemen, en de flinke koppen en stevige lichamen der zestiende-eeuwers eens vergelijken met de flauwe tronies en de vadsige lijven van hun achttiende-eeuwsch nageslacht. Dan zal hij misschien iets beginnen te voelen voor de beschouwingen der »militaristen,” die den krijgsdienst niet schadelijk maar uiterst heilzaam achten voor de jongelieden uit meergegoede gezinnen. Het is niet in alle opzichten goed voor den mensch van zijn prille jeugd af behandeld te worden als iemand »van stand.” Integendeel, het is een gevaarlijke proef, waartegen weinigen bestand zijn.

Doch wij zouden niets kwaads van des Staatsburgers maatschappelijk ideaal zeggen. Dat behoeft niet, want het is dood. De revolutie van 1795 heeft den eersten stoot gegeven aan de inrichting der maatschappij, die hij behouden wil. De Grondwet van 1848 deed er vrij wat meer van afbrokkelen, en sedert dien tijd gaat het sloopingswerk geregeld voort. Dat is zeker in sommige opzichten te betreuren, maar niet te veranderen. Zoolang aristocraten, die inderdaad de verstandigste, de wakkerste, de beste burgers zijn, het heft alleen in handen hebben, kan de Staat bloeien en kunnen de onderdanen tevreden zijn. Maar wanneer de aristocraten op den duur blijf geven van slaperigheid, van gemis aan verstand en wilskracht, dan is hun rijk uit. Zoo is het helaas gegaan met de Nederlandsche aristocratie, door den Staatsburger de »middelstand” of de »gegoede middelstand” genoemd. Al zijn loftuitingen, hoe goed gemeend ook en zeker niet alle onverdiend, zullen dat vonnis der geschiedenis niet uitwischen. Wie de zeden onzer vermogende landgenooten in de 18de eeuw bestudeerd heeft, moet zich verwonderen dat de omwenteling van 1795 niet meer ingrijpend geweest is. De Nederlandsche goegede stand, de besturende klasse, heeft het ook in de 19de eeuw niet zoo schitterend gemaakt, dat zij zich op hare verdiensten zou mogen beroepen om voorrechten te krijgen boven den »minderen man.” En daar de »vrijheid van plaatsvervangning” wel niet in de theorie, maar in de practijk een voorrecht is der meergegoeden, zullen zij afstand moeten doen van dit onbillijk privilege.

Een voorrecht, een privilege? — zal de Staatsburger vragen. Maar heb ik dan niet een groot deel mijner juridische beschouwingen gebruikt om te bewijzen dat die vrijheid geen voorrecht, geen privilege is? — Inderdaad heeft de schrijver aan die poging heel wat moeite besteed. Eerst heet het op blad. 13: »Uit zekere statistieken blijkt, dat verreweg het grootste gedeelte

dezer geremplaceerden tot den middelstand, velen zelfs tot de gewone volksklasse of den zoogenaamden vierden stand behooren" (1). Om deze bewering te staven, haalt hij ééne statistiek aan. Daarin worden de jongelieden, »die gedurende 10 achtereenvolgende jaren in een der grootste gemeenten des rijks een plaatsvervanger of nummerverwisselaar hadden gesteld," in rubrieken verdeeld naar gelang van hun verschillende »beroepen." Die statistiek bewijst natuurlijk *niets*, zoolang men niet weet, in welke getallenverhouding de beroepen in de bedoelde gemeente door de burgers ter hand worden genomen. Een vierde der geremplaceerden staat bijv. als »landbouwers" aangeteekend. Dit zou zeer *veel* zijn, als maar een tiende der burgers den landbouw beoefent; zeer *weinig*, als twee derde deel dat doet. Ook blijkt er niet of die »landbouwers" tot de zeer-gegoede, de goeode, of de minder goeode behooren, een punt dat in dit geval de hoofdzaak is. Of de 10 achtereenvolgende jaren behoorden tot de vette jaren voor den landbouw, of tot de magere, zeer leelijke van gedaante, die er evenals in PHARAO's droom op gevolgd zijn, zegt de zonderlinge Staatsburger ook al niet. Toch waren de landbouwers in de eerste jaren misschien rijk, in de laatste arm. Wat kan een verstandig mensch met zulk een statistiek beginnen? Heeft de Staatsburger de opmerking willen bevestigen, dat de statistiek met sommige minder geachte leden van het vrouwelijk geslacht de eigenschap gemeen heeft, *qu'elle se donne au premier-venu?*

Men zou het haast denken, als men bemerkt dat de Staatsburger ondanks die *zekere* statistieken van bladz. 13 toch heel goed weet dat vooral de meer-gegoeden zich laten vervangen. Zoo behooren op bladz. 63 »de duizenden, die zich laten vervangen, grootendeels tot den middelstand en de meer-gegoeden." Elders (2) heeten degenen, die zich konden laten loskooopen, eenvoudig de »meergegoeden." Op deze plaatsen worden geen »zekere statistieken" te hulp geroepen. Maar het behoeft ook niet; want ieder weet dat de Staatsburger op bladz. 13 ongelijk had.

Erkend wordt dus ook door den Staatsburger — behalve op bladz. 13 — dat de vrijheid van dienstvervanging nagenoeg uitsluitend — of althans voor verreweg het grootste deel — gebruikt wordt door den middelstand en de meergegoeden. Maar — zegt de schrijver — de Staat geeft hierbij »geen voorrecht aan den rijke boven den arme" (3). »De meergegoede ontvangt dus dit voorrecht, deze plaatsvervanging niet van den Staat, maar van zijn geboorte, zijn fortuin, zijn stand of liever van de natuur of haar Schepper, die de maatschappij zoo heeft geordend dat er altijd bezitters en niet-bezittenden zullen zijn, waarvan de eersten meer zullen kunnen genieten, de tweeden meer zullen moeten derven" (4). Aan dit voorrecht mag de Staat, op straffe van socialistisch te worden, niet raken. »Want het recht van plaatsvervanging ontleent zijn *raison d'être* niet aan eene uitzonderingswet

(1) T. a. p., bladz. 13. (2) T. a. p., bladz. 84 en 116. (3) T. a. p., bladz. 23. (4) T. a. p., bladz. 24.

van den Staat: 't is een souverain recht van elken mensch, waarop de Staat volstrekt geen aanspraak kan doen gelden, 't is een aangeboren vrijheid van elk individu, geheel onafhankelijk van het al of niet goed vinden van den Staat" (1).

Deze tweede linie, waarop de Staatsburger bij zijn hardnekkige verdediging der plaatsvervangende retireeren wil, voor 't geval dat de eerste al te zwak mocht blijken, is ongelukkig van niet steviger allooi. Het is niet minder verkeerd dergelijke uitspraken over de grenzen van de Staatsmacht te doen, dan te beweren dat eigenlijk de middelstand en de minder-gegoeden het meest van de dienstvervangende profiteeren. Reeds vroeger is ons gebleken hoe de »juridische" beschouwingen van den Staatsburger zelf deze beweringen over de aangeborenheid en de onaantastbaarheid van het recht van plaatsvervangende tot »klanken zonder zin" maken (2). Er is hoegenaamd geen bezwaar tegen dienstvervangende bij tal van lasten, die de Staat oplegt; maar er is onoverkomelijk bezwaar tegen dienstvervangende bij andere. Dit moet de Staatsburger zelf toegeven, door op bladz. 37 eenige daarvan op te tellen, en het zou hem nog meer in het oog springen, als hij de vraag eens wilde overwegen of men in een welgeordenden Staat dienstvervangende bij het *ondergaan van straffen* zou kunnen gedoogen. Ook dit middel zou tonnen gouds onder den minder-gegoeden stand kunnen verspreiden, vrij wat meer dan de dienstvervangende bij het leger, en verdient dus de ernstige aandacht van een schrijver, die zoo ontzaglijk veel waarde hecht aan dit kleine voordeel van het bestaande systeem, als de Staatsburger doet.

Inderdaad *schept* dus de militiewet een recht van plaatsvervangende, een recht, waarvan nagenoeg uitsluitend de meergegoeden gebruik kunnen maken. De Staat heeft daardoor bij al de »natuurlijke" voorrechten, die de »natuur of de Schepper" hun schonk, iets gevoegd wat hij evenzeer had kunnen weglaten, zonder eenig rechtsbeginsel te schenden. En dit van staatswege toegekend voorrecht is des te minder verdedigbaar, omdat het gegeven wordt ten nadeele van den mindergegoede.

Ook dit geeft de Staatsburger niet toe. Wel verre dat persoonlijke dienstplicht de lasten der armen *verlichten* zou, zal hij die aanmerkelijk *verzwaren*. En daarop ontleent hij aan de *Nota* der minderheid van de Staatscommissie de argumenten, waaruit blijkt, dat het stelsel der meerderheid de lasten voor het geheele volk grooter zou maken; dat die lasten in de eerste plaats drukken op de mindergegoeden, die het talrijkst zijn; en eindelijk dat bij het voortbestaan van plaatsvervangende die lasten eenigszins zouden kunnen verminderd worden (3).

Daargelaten dat de Staatsburger hier niet den persoonlijke dienstplicht bestrijdt, maar eene *bijzondere toepassing* van dien maatregel; daargelaten dat deze bezwaren der minderheid den indruk maken van eene muis, die

(1) T. a. p., bladz. 23. (2) Zie hierboven, bladz. 329, noot 1. (3) T. a. p., bladz. 28—33.

men met alle geweld tot een olifant maken wil, willen wij er alleen de aandacht op vestigen dat de schrijver volstrekt niet let op de *verwijderde* gevolgen van het systeem der plaatsvervangings.

Wij hebben vroeger gezien (1) dat hij van de behandeling der miliciens in het leger een somber beeld schetst, dat m. i. minstens zeer overdreven is. Evenzoo is ons gebleken dat hij van die behandeling groote nadeelen ducht voor het karakter dergenen, die er aan worden onderworpen (2). Welnu, dat beeld is zonder twijfel te donker gekleurd en de beschouwing, waarop die vrees rust, zeer eenzijdig, daar zij alleen let op de kwade gevolgen, die de dienstplicht uit een zedelijk oogpunt hebben kan, en de goede te eenenmale over het hoofd ziet. Maar in zoo verre het sombere beeld naar waarheid geteekend, en de ernstige vrees gegrond is, moet alleen de dienstvervangings de schuld daarvan dragen. Zij maakt dat een soldaat niet in tel is, dat men zich neerlegt bij toestanden, die niet geduld zouden worden, als persoonlijke dienstplicht bestond. Waren er »jongelieden van stand" onder de recruten, dan zou, zooals de Staatscommissie terecht opmerkt, wel degelijk gezorgd worden »dat legerinrichting, kazerneering, discipline, militaire oefening en onderwijs op den dienstplichtige een zoo heilzaam mogelijken invloed hebben."

Zonder twijfel bedoelt ook thans het legerbestuur niets anders. Maar hoe zal het thans aan den dag komen, in hoeverre de personen, die deze goede bedoelingen moeten verwezenlijken, daarvoor werkelijk zorgen? Volgens den Staatsburger doen zij het zeer slecht, want hij is er niet ver van daan het soldatenleven een *Hundeleben* te noemen. Volgens anderen is de behandeling der miliciens veel beter. Maar zeker zal persoonlijke dienstplicht haar om de vroeger vermelde redenen (3) beter maken. En daarom zijn de plaatsvervangings en de nummervervisseling privileges der meergegoeden ten koste der armen. Zij zijn daarenboven, gelijk ons nader blijken zal, als wij de zaak van militaire zijde beschouwen, privileges ten koste van 's lands weerbaarheid.

Zeer uitvoerig betoogt de Staatsburger dat de persoonlijke dienstplicht uit een krijgskundig oogpunt niet noodzakelijk zijn zal. Het spreekt vanzelf dat een leek, als de schrijver dezer bladzijden, niet zonder eenigen schroom den voet zet op dit gebied, waarop voor den vreemdeling zooveel klemmen en voetangels liggen. Gelukkig dat de Staatsburger, die waarschijnlijk in hetzelfde geval verkeert, mij een hart onder den riem steekt door in den breede uiteen te zetten dat bij dit vraagstuk wel »militairen moeten worden gehoord;" dat zij wel »gegevens verstrekken, redenen opgeven" moeten, maar dat de beslissing ligt bij »den staatsman, hij zij burger of militair, die rekening weet te houden met alle omstandigheden van oorzaak en gevolg,

(1) Zie hierboven, bladz. 330—333. (2) Zie hierboven, bladz. 333. (3) Zie hierboven bladz. 334.

van verleden en toekomst, van personen en plaatsen, van karakter en stand, in één woord met al de factoren, die van invloed zijn op de geschiedenis en den bloei van een volk" (1).

De Staatsburger geeft zich veel moeite om aan te toonen dat de militaire deskundigen ten aanzien der waarde van den persoonlijken dienstplicht uit een krijgskundig oogpunt zeer verdeeld zijn. Hij neemt daarbij o. a. de vrijheid de stemmen, door DE ROO en STELTJES in 1873 tegen het ontwerp van den Generaal VAN LIMBURG STIRUM uitgebracht, als stemmen tegen den persoonlijken dienstplicht te boeken (2). Ook neemt hij stilzwijgend aan dat juist militaire redenen die heeren tegen dat ontwerp deden stemmen, en niet de bezwaren van maatschappelijken aard, die dit wetsvoorstel inderdaad ook voor den voorstander van persoonlijken dienstplicht minder aannemelijk maakten. Wij weten niet of de Staatsburger de *Handelingen* van 1873 geraadpleegd heeft. Zoo ja, dan had hij zijn lezers wel over de slotsom zijner nasporingen mogen inlichten. Bedriegt mijn geheugen mij niet, dan hadden noch STELTJES, noch DE ROO, militaire bezwaren tegen het beginsel van den persoonlijken dienstplicht, maar wel overwegende bedenkingen, zoowel van militairen als van socialen aard tegen de uitwerking van dit beginsel in het destijds aanhangig wetsontwerp.

Ik zal echter den schrijver in deze beschouwingen niet volgen; want ieder weet dat de overgrootste meerderheid der militairen om krijgskundige redenen de dienstvervanging veroordeelt. De Staatsburger erkent dit stilzwijgend door naar persoonlijke redenen voor dit verschijnsel te zoeken. De zonderlinge motieven, die hij daarbij aan de officieren toedicht, zijn reeds vroeger besproken (3), uitvoeriger wellicht dan dergelijke invallen verdienen.

Natuurlijk hebben de militairen honderdmaal de redenen uiteengezet, die hen op dit punt zoo nagenoeg eenstemmig maken, veel meer eenstemmig dan deskundigen plegen te zijn. Tot die redenen behoort zeker *niet* de bewering dat de meergegoede jongelieden, die een »fijner" opvoeding gehad hebben, in den regel als soldaat een beter figuur zullen maken dan hun plaatsvervangers. Tegen deze bewering, die door den Staatsburger aan de »militaristen" wordt toegeschreven, worden door hem gronden aangevoerd, wier waarde niet te betwisten valt. En in lichamelijke gehardheid en kracht, en in subordinaat zullen vele meergegoeden achterstaan bij de plaatsvervangers, en het is zeker eene illusie te meenen dat degenen, die verstandelijk het meest ontwikkeld zijn, daardoor alleen reeds ook het geschiktst zouden zijn in oogenblikken van gevaar de leiding van den troep op zich te nemen (4).

(1) T. a. p., bladz. 93. (2) T. a. p., bladz. 97. (3) Zie hierboven, bladz. 325, 326.

(4) Deze illusie wordt (bladz. 110—113) aan de Staatscommissie toegedicht. Zeker bedoelde die commissie met de woorden, waarop de Staatsburger schijnt te zinspelen — aangehaald worden zij *niet* — geenszins wat hij haar in den mond legt, dat nl. »geleerdheid, wetenschap, kennis van talen, enz." iemand in gevaarlijke oogenblikken tijdens een gevecht als leider zouden qualificeeren. Zulk eene dwaasheid mag men zelfs aan eene Staatscommissie niet toeschrijven. De commissie bedoelde alleen dat het op zulke oogenblikken zeer bedenkelijk zou zijn als *alle* recruten zoo dom

De kennis, die de korporaal en de onderofficier behoeven om uitnemend berekend te wezen voor hunne taak, is inderdaad niet zeer omvangrijk noch zeer diepzinnig, gelijk de Staatsburger opmerkt (1). Wat iemand in oogenblikken van gevaar tot den aangewezen leider maakt, zijn karakterhoedanigheden, die juist bij jongelieden, welke hun leven in de boeken gesleten hebben, minder voorkomen dan bij boerenarbeiders en visschersknepen.

Maar het bestaan der dienstvervangng heeft het fatale gevolg dat de soldatenstand in minachting is, dat de kazerne bij tal van eerbare burgers met een zwarte kool geteekend staat. En daarvan is wederom het gevolg dat ook gezinnen van den kleinen burger- en den boerenstand, wien het financieel volstrekt niet voegt, toch een plaatsvervanger koopen. Dit is een maatschappelijk kwaad, omdat die gezinnen daardoor verarmen. Maar het is een even groot kwaad uit een krijgskundig oogpunt. Want daardoor komen de recruten bijna uitsluitend uit de minst ontwikkelde klasse. Daardoor wordt de instructie ontzaglijk veel moeilijker en veel meer tijdroovend, want nagenoeg allen, die wat vlugger van begrip zijn en wat meer geleerd hebben, laten zich vervangen. En daardoor ontbreekt tevens de stof voor een voldoende militie-kader, terwijl er bij den tegenwoordigen toestand aan militie-luitenants in 't geheel niet te denken valt.

Nu is ieder — zelfs de conservatieve Staatsburger — het er over eens dat de handhaving van ons zelfstandig volksbestaan een veel talrijker leger eischt dan wij thans hebben. Wat de Staatscommissie daarover heeft voorgesteld, is een minimum, waartoe zij alleen gekomen is, omdat zij m. i. te veel gedacht heeft aan de verdediging der vesting Holland, te weinig aan de handhaving onzer neutraliteit. Een veldleger van 43.000 man moge voldoende zijn om in samenwerking met de bezettingstroepen een actieve verdediging van de vesting Holland mogelijk te maken. Veel waarschijnlijker dan een aanval op die stelling, is echter een herhaling van het geval, dat zich in 1870 voordeed. Twee groote mogendheden worden in een oorlog gewikkeld. Zij kunnen ieder oogenblik in de verzoeking komen onze grenzen te overschrijden, hetzij om zuiver strategische doeleinden, hetzij om gebruik te maken van de hulpmiddelen, die ons land aanbiedt. In dat geval hebben wij zeer weinig aan de vesting Holland, zeer veel aan een talrijk veldleger. Want elk der oorlogvoerende mogendheden weet dat zij, door onze neutraliteit te schenden, de kracht van haren vijand vermeerdert met de sterkte van ons veldleger. De vesting Holland met zijne bezettingstroepen kan zij links laten

waren, als zij thans dikwijls bij de militaire manoeuvres *grootendeels* blijken te wezen. Men kent het verhaal van den schildwacht, die, geroepen om op te passen dat geen vijand zekeren overweg passeerde, standvastig zijn breeden rug dien kant uit en zijn oogen naar den anderen kant keerde, totdat de intellectueel meerontwikkelde korporaal hem aan het verstand gebracht had dat, als men iemand zien wil, men liefst moet kijken naar den kant, waar hij zich bevindt. Tegen dergelijke struisvogelwijsheid zouden meerontwikkelde soldaten een goed middel zijn. — Overigens is de »Staatsburger" in deze passage minder gemakkelijk te volgen, waarschijnlijk omdat op blad. 110 ettelijke regels uit zijn citaat zijn weggevallen, op wier inhoud gezinspeeld wordt.

(1) T. a. p., blad. 120.

liggen, maar met het veldleger moet zij rekenen. De schending onzer neutraliteit — eene gebeurtenis, die veel waarschijnlijker is dan een aanval op ons — wordt des te onwaarschijnlijker, naarmate ons veldleger meer beteekent. Eene groote mogendheid zal er des te lichter toe overgaan, naarmate zij meent ons veldleger gemakkelijker te kunnen vernietigen.

Uit dit oogpunt bezien, schijnt mij het veldleger, dat de Staatscommissie voorstelt, te klein. Maar laat ons aannemen dat men zich daarbij neerlegt, omdat men meent dat een grooter veldleger te veel kosten zou. Dan heeft men reeds voor het veldleger, de bezettingstroepen en wat de Staatscommissie verder volstrekt onmisbaar acht, 2332 officieren noodig en 12.180 onderofficieren en korporaals. Van waar zou het geld komen om die allen te bezoldigen, als de aanvoering van het leger op voet van oorlog geheel in handen moet zijn van kader van beroep?

De Staatscommissie rekent, gelijk men weet, op 762 militie-luitenants en 5085 onderofficieren en korporaals uit de militie, die den Staat nagenoeg niets kosten. Maakt men het leger op voet van oorlog nog sterker, zooals m. i. noodig is, omdat de Staatscommissie te kwistig is geweest met hare vrijstellingen en er geen belangrijk financieel bezwaar tegen bestaat het aantal dienstplichtigen, die drie maanden geoefend werden, aanmerkelijk te vermeerderen, dan moet er nog meer kader uit de militie komen. Nu wil ik, als leek, in dezen liefst geen oordeel uitspreken. Maar wel meen ik te mogen zeggen dat geen militair heeft aangetoond, hoe het mogelijk zal zijn zelfs het kader dat de Staatscommissie toereikend acht, uit de militie te trekken, tenzij plaatsvervangende en nummerverwisseling worden afgeschaft en daardoor miliciens van meer kennis en vlugger begrip onder de recruten voorkomen, of wel, waar het geld van daan zal komen ter bezoldiging van al dat kader, als het beroepskader zijn moet.

Geen militair deed dat, tenzij.... de Staatsburger een militair mocht zijn. Want waarlijk, ook voor de kaderquaestie, de Achilleshiel van het stelsel der verdedigers van de dienstvervangende, staat zijn vindingrijk vernuft niet.

Hij wil, met behoud van plaatsvervangende en nummerverwisseling, militie-officieren krijgen door het oprichten van »één of meer cursussen voor militie-luitenants.... bij wijze van een verkorten cursus der Koninklijke Militaire Academie'' (1).

Dit voorstel maakt het zeer waarschijnlijk dat hij toch geen militair is. Militie-officieren te vormen buiten het leger, en hen daarna met groot verlof naar huis te zenden om hen op te roepen, als het leger gemobiliseerd wordt en zij zich bij den troep voelen als een kat in een vreemd pakhuis.... ziedaar een denkbeeld, dat een militair moeilijk vormen kan. Trouwens het is moeilijk te beoordeelen, omdat het zoo onbepaald is. De »cursus'' heet een »verkorte cursus der Koninklijke Militaire Academie,'' maar moet

(1) T. a. p., bladz. 115.

natuurlijk heel wat anders zijn, daar de cursus te Breda den grondslag legt der studie van officieren van hooger graad. Voorts geen woord over de kosten. Hij vindt het alleen maar noodig te zeggen waar de leerlingen van daan zullen komen.

»Meerdere ontwikkelde jongelingen van 18 tot 21 jaar, zoo vrijwilligers als dienstplichtigen, die van de plaatsvervanging geen gebruik willen maken, zouden het examen, ook door de Commissie gevorderd, kunnen afleggen; zij konden bij deze cursussen gedurende één jaar door theoretisch en practisch onderwijs worden opgeleid tot den rang van luitenant om daarna, gelijk de overige dienstplichtigen, met groot verlot tot het burgerlijk leven terug te keeren" (1).

Zou de Staatsburger inderdaad meenen dat zich jaarlijks het noodige aantal aspiranten zal aanmelden? De Staatscommissie zou er jaarlijks minstens honderd moeten plaatsen. Rekenen wij nu dat de helft der aspiranten wordt afgewezen, dan moeten er jaarlijks 200 aspiranten zijn. Dit zijn jongelieden uit de klassen, die thans plaatsvervangers koopen en dat in het systeem van den Staatsburger zullen blijven doen, want zij gruwen — gelijk wij meermalen vernamen — van den militairen dienst. Welnu, volgens denzelfden Staatsburger zoeken 200 van die jongelieden *geen plaatsvervanger*, en nemen dienst als cadet, vaandrig, of hoe men den leerling van den militairen cursus anders noemen wil! Een wonderlijke tegenstrijdigheid, tenzij de schrijver deze jongelieden niet onder de krijgswet zou willen plaatsen en hen behandelen als »jongelieden van stand," die niet gedrild mogen worden door menschen van lager rang. Een van beiden; of die leerlingen krijgen een strenge en moeilijke militaire opvoeding; maar dan komt er geen half dozijn; of die militaire opleiding is maar een schijnvertooning. Dan komen er wat meer; maar wat heeft het leger aan zulke militie-luitenants?

Ook in de behoefte aan subaltern kader meent de schrijver wel te kunnen voorzien. Hij ziet niet alleen veel heil in de voorbereidende oefeningen in den wapenhandel voor jongelingen van 17 tot 19 jaar, maar hij acht daardoor een groote stap gedaan tot oplossing der kaderquaestie. »Uit het schitterend resultaat van de »Vereeniging tot ontwikkeling van Militieplichtigen" blijkt dat men op deze wijze eer overproductie dan gebrek aan milicien-korporaals zal hebben" (2). Dit is wel wat boud gesproken, daar nog blijken moet of deze met stoom gefabriceerde milicien-korporaals op den duur zullen voldoen. De noodige *kennis* hebben zij; maar zullen zij ook hun gezag over den troep kunnen handhaven? Vooral de Staatsburger, die zoo goed inziet dat kennis voor den korporaal niet het eerste vereischte is, moest over die vraag niet zoo los heenloopen, als hij doet.

Maar hij heeft nog andere middelen tot het verkrijgen van milicien-

(1) T. a. p., bladz. 115 en 116. (2) T. a. p., bladz. 120.

korporaals. Door de verbetering van het verblijf in de kazerne »zullen ook vele ouders uit de gewone middelklasse, die thans nog met moeite een plaatsvervanger koopen, niet zoo afkeerig zijn hunne meer ontwikkelde zoons persoonlijk te doen dienen” (1).

Uit de op deze twee wijzen verkregen miliciens-korporaals wil de schrijver onderofficieren trekken door flinke premiën. Voor *f* 100 premie zullen wel 200 korporaals nog 6 maanden onder de wapenen willen blijven om zich te bekwamen voor den graad van sergeant, fourier of wachtmeester, en voor *f* 200 of *f* 300 krijgt men er wel 300. En wat beteekent één ton meer op een budget van 22 millioen, vooral wanneer wij weldra zooveel aan de doode weermiddelen besparen, als binnen eenige jaren het geval zal zijn (2)?

Deze oplossing der quaestie van het subalterne kader is blijkbaar gebaseerd op de onderstelling dat er in de toekomst onder de miliciens betrekkelijk veel meer ontwikkelde jongelieden zullen zijn. Voert men persoonlijken dienstplicht in, dan heeft men de *zekerheid* dat dit zoo zijn zal, en spaart de niet onaanzienlijke kosten voor de vorming van miliciens-onderofficieren. Maar zonder persoonlijken dienstplicht zal de soldatenstand in de oogen der deftiger lieden *onfatsoenlijk* blijven, en zal het streven om »zijn stand op te houden” en vooral de »nette” lieden na te doen, er ook de burgerklasse toe drijven haar zonen te doen vervangen. Of de behandeling in de kazerne iets beter of slechter is, doet daarbij weinig af; die is ook nu reeds zoo slecht niet, als de schrijver gelooft. De meergegoeden blijven wegens de dwaze vooroordeelen over de eischen van hun stand, waarvan de Staatsburger zich den tolk maakt, uit de kazerne, zoolang zij daar voornamelijk plaatsvervangers en miliciens uit de volksklasse verwachten. Daarom is de hoop van den Staatsburger op meer ontwikkelde miliciens met handhaving der dienstvervangng ongegrond. Of hij moest de kazernes tot min of meer weelderige woonplaatsen willen maken, wat zeer duur en niet eens goed zou zijn. Derhalve blijft als plechtanker zijner verwachtingen alleen de »Vereeniging tot ontwikkeling der militieplichtigen” over, met hare soldaten, die na vier maanden dienst korporaal worden.

Wij moeten den indruk, dien deze korporaals op den duur in het leger maken, afwachten, maar kunnen inmiddels wijzen op het feit, dat geen land, behalve Zwitserland, een oefeningstijd van minder dan één jaar voldoende acht. De manschappen te leeren exerceeren, marcheeren, schieten, — ja, dat kan desnoods in veel korter tijd, vooral wanneer zij goede gymnasten zijn, zooals de Staatsburger door de getuigenissen van de heeren TINDAL, S. VAN AKEN en H. CEELEN tracht te bewijzen (3). Maar zijn die oefeningen voldoende om den recruit tot een goed soldaat te maken? De Staatcommissie wijst terecht op »dien geest van orde en tucht, dat gevoel van samenhang en kameraadschap, dat vertrouwen op hun meerderen,” als zoovele eigenschappen, die de recruit zich niet in enkele weken kan eigen maken en

(1) T. a. p., bladz. 121. (2) T. a. p., bladz. 121—124. (3) T. a. p., bladz. 127, 128.

»zonder welke de krijgsmacht in de ure des gevaars nooit aan hare roeping zal kunnen beantwoorden» (1).

Ik meen dat de Staatscommissie in dit opzicht gelijk heeft en dat de verkorting van oefeningstijd, waarvan o. a. de heer SEYFFARDT zich in zijn Gidsartikel zooveel voorstelt, het leger bederven zou. De Transvaalsche Boeren, die in 1876 onder BURGERS tegen SECOCOUNI optrokken, waren zeker beter schutters dan onze meeste recruten ooit worden zullen. Maar zij riepen destijds eendrachtiglijk: »Huis toe!» en voegden de daad bij het woord. Wat wij nu en dan over onze eigene schutters vernemen, wijst op hetzelfde gemis aan krijgstucht. Het Zwitsersche stelsel moet nog het bewijs geven, dat dit overwegend bezwaar tegen den verkorten oefeningstijd zich in Zwitserland niet doet gevoelen. De heer S. VAN AKEN heeft wel aangetoond dat de Zwitsers goed kunnen marcheeren, maar niet dat zij in den oorlog als gehoorzame en gewillige soldaten zouden marcheeren naar de plaats, die de bevelhebber heeft aangewezen. Misschien zouden zij, evenals de Transvalers in 1876, met buitengewone marschvaardigheid naar hunne haardsteden terugkeeren.

Met het oog op deze omstandigheden acht ik het waarschijnlijk dat de proef met de milicien-korporaals, die uit de cursussen der meergenoemde »Vereeniging» voorkomen, niet slagen zal. Mocht ik mij daarin bedriegen, dan zouden de bedenkingen tegen het Zwitsersche stelsel veel van haar gewicht verliezen en zou men kunnen denken over een veel grooter contingent. Maar zoolang de ondervinding geen uitspraak gedaan heeft, is het zeker ook uit dit oogpunt raadzaam den weg der Staatscommissie in te slaan. Om militie-luitenants te krijgen bleek ons dat volstrekt noodig.

Het ligt niet op mijn weg de »Proeve van legerorganisatie» te beoordeelen, die het slot der brochure van den Staatsburger vormt. Hij streeft daarin naar eene verzoening tusschen de stelsels van de meerderheid en de minderheid der Staatscommissie, en komt tot een voorstel, dat mij volstrekt onaannemelijk dunkt. Het lijdt aan de twee ernstigste grieven, die men tegen het stelsel der meerderheid kan aanvoeren, en tevens aan het onoverkomelijk bezwaar tegen het voorstel der minderheid, het behoud der dienstvervanging. Met de meerderheid der Staatscommissie verlangt de Staatsburger een langen dienstdienst in het leger en een klein contingent, dat de meerderheid der 20-jarigen in vreedstijd vrij laat. Beide zaken zijn, hoewel misschien uit andere oogpunten onvermijdelijk, toch bedenkelijk, omdat zij den last van den dienstplicht zoo ongelijk verdeelen. Dadelijk bij de mobilisatie kunnen volgens het stelsel der meerderheid mannen van 25 tot 28 jaar in het vuur gebracht worden, terwijl tal van valiede twintigjarigen nog niets te doen hebben. Maar de Staatsburger laat den dienstplicht bij het leger en de legerreserve *elf* jaar duren (2), en maakt het contingent veel

(1) Verslag der Staatscommissie, bladz. 15.

(2) Ook de dienstdienst bij de landweer, corresponderende met de landweer der Staatscommissie, is in het systeem van den Staatsburger langer, die bij den »landstorm» onbepaald lang.

kleiner dan de Staatscommissie. Hij verwacht veel van zijn leger, »voor een groot deel bestaande uit mannen van 26 tot 31 jaar,» en schijnt niet te vermoeden dat die mannen, grootendeels huisvaders, er iets tegen zullen hebben hun leven op te offeren, terwijl meer dan drie vierde der twintigjarigen voorgoed in vreedetijd vrijgesteld is, om alleen opgeroepen te worden in oorlogstijd. Wel beredeneert hij op grond der bovenvermelde gezegden van de heeren TINDAL, VAN AKEN en CEELLEN, dat ook die ongeoeffenden nog wel bruikbaar zullen worden, als de oorlog maar eenige weken wil duren. Maar het is de vraag of de oorlog zoolang duren zal, dat de oefening van dezen »landstorm» in oorlogstijd zal kunnen plaats grijpen, terwijl inmiddels in elk geval de meer bejaarden de spits hebben moeten afbijten en bij duizenden aan ziekten en wonden bezweken zijn.

Hiermede meen ik de beschouwing der krijgskundige zijde van het vraagstuk te mogen besluiten, den lezer verschooning vragende voor de vergissingen, waaraan ik mij daarin mocht hebben schuldig gemaakt. Hoezeer ook van meening met den Staatsburger verschillende, kan ik in zooverre met hem medegaan, dat het vraagstuk van den persoonlijken dienstplicht niet in de allereerste plaats door overwegingen van militairen aard moet uitgemaakt worden. Inderdaad staat hierbij het jonge Nederland tegenover het oude. En daar het oude alle dagen terrein verliest, zal de persoonlijke dienstplicht ingevoerd worden, ook al ware die maatregel uit een krijgskundig oogpunt niet zoo dringend noodig, als hij werkelijk noodig is.

De nieuwe kieswet heeft in dit opzicht een groote verandering te weeg gebracht. Zoolang de oude kieswet aan de kleine burgerij het stemrecht onthield, konden dergelijke overwegingen, als de Staatsburger ten beste geeft, veel voor het behoud der dienstvervangng doen. Want zij strookten met het vermeend standsbelang van de groote meerderheid der kiezers. Thans zijn zij voor de zaak, die hij verdedigt, gevaarlijk. Want zij strijden met het vermeend standsbelang van de groote meerderheid der kiezers. De kleine burgerman is over het algemeen alles behalve ingenomen met de dienstvervangng, die hem de moeilijke keus laat of voor een remplaçant meer geld uit te geven dan hij missen kan, of zijn zoon naar de kazerne te zenden in een gezelschap, dat hij beneden zich acht. Breidt men het kiesrecht nog een weinig uit, dan komt men in kringen, waar het bestaan der plaatsvervangng ronduit een schande genoemd wordt, omdat die lieden hun kinderen naar de kazerne *moeten* zenden en tevens bemerken dat de meergegoeden hun zonen daarvoor bewaren, alsof er een besmettelijke ziekte heerschte. Het staatkundig ideaal van den Staatsburger heeft door het voorloopig kiesreglement van 1887 zulk een knak gekregen dat het inderdaad wonderlijk is, dat hij er thans nog eenigen invloed aan toeschrijven kan.

En dus — kan men mij te gemoet voeren — zal deze belangrijke hervorming, die zoo lang door het eene standsbelang is tegengehouden, ingevoerd

worden ter wille van het andere standsbelang? Inderdaad, ik vrees dat het zoo gaan zal. Het zou mij vrij wat aangener geweest zijn, als de oude kiezers de teekenen der tijden beter begrepen, hunne vooroordeelen op zij gezet en den persoonlijken dienstplicht ingevoerd hadden. Maar dit is nu eenmaal niet geschied. Zij hebben zich laten leiden door de overwegingen, die de Staatsburger met zooveel openhartigheid uiteenzet.

De persoonlijke dienstplicht is een gruwel in de oogen van den typischen ouderwetschen deftigen Hollander uit de regeerende standen. Dat wisten wij al lang, voordat de Staatsburger het ons op zijne wijze mededeelde. Want men heeft dien maatregel tegengehouden met al de macht der inertie, die in ons land zeer groot is. Men liet de voorstanders praten en schrijven, en deed er het zwijgen toe.

Thans is die ban gebroken. En al heeft de Nederlandsche deftigheid bij deze zaak den onverwachten steun gekregen van de Roomsch-Katholieke geestelijkheid, die bij ons te lande en in België door een zonderling misverstand van den persoonlijken dienstplicht gevaar ducht voor de Kerk, toch kan dit slechts een uitstel van executie zijn. Zij moet — om den persoonlijken dienstplicht te ontgaan — niets minder doen dan de behoorlijke zorg voor 's lands weerbaarheid nog eenige maanden of jaren uitstellen. Men moet niet alleen deftig, maar ook bijster onnadenkend zijn om niet te begrijpen, dat men zoodoende zijn eigen graf graaft.

C. B. SPRUYT.

Naschrift.

Het bovenstaand artikel is geschreven vóór de verschijning der zonderlinge brochure, waarin Dr. SCHAEPMAN te elfder uur heeft medegedeeld wat hij over den persoonlijken dienstplicht denkt.

»Zonderling» noem ik die brochure, om meer dan ééne reden.

Wie had kunnen denken dat Dr. SCHAEPMAN, de aartsvijand van het conservatisme, voor den dag zou zijn gekomen als een geestverwant — althans als een medestander — van den Staatsburger? Niet minder wonderlijk is het hem zoo gunstig te zien oordeelen over den politieken toestand van Europa, dat hij blijkbaar niet de minste haast heeft met de militaire hervormingen. En allermerkwaardigst is het den heer SCHAEPMAN te zien debuteeren als strateeg, en dat nog wel met eene verklaring over de schending onzer neutraliteit in Limburg, die »niet af te weren» zal zijn, omdat er »als een fransch leger..... bij Papenhoven, of een duitsch leger bij Broeksittard de grens overschrijdt» — »geen ruimte is voor een gevechtveld.»

Ik zal niet zoo onbillijk zijn SCHAEPMAN's denkbeelden over strategie en buitenlandsche politiek te beoordeelen naar dergelijke dwaze uitingen. Evenmin neem ik aan dat hij zich met hart en ziel tegen persoonlijken

dienstplicht verklaard heeft. Hij zelf erkent dat hij »het meest (gevoelt) voor den man, die persoonlijk zijn last draagt,» en dat de afschaffing der plaatsvervangende het goede gevolg zou hebben, dat de belangstelling in het leger warmer werd. Maar hij heeft bemerkt dat men bij dit vraagstuk vooral moet letten op »den breedden zoom der burgerij, die een zekere mate van gegoedheid bezit en niet tot de meergegoeden behoort.» In de kringen, tot dien »zoom» behoorend, hecht men volgens hem het meest aan de plaatsvervangende. Daar is iets van aan, als men den zoom naar boven zeer ruim, maar naar onderen toe *vooral niet te breed neemt*. Had SCHAEPMAN wat verder gekeken, dan zou dezelfde overweging hem tot een warm voorstander van den persoonlijke dienstplicht gemaakt hebben.

Zou de onderstelling gewaagd zijn dat Dr. SCHAEPMAN eigenlijk veel liever voor den persoonlijke dienstplicht zou strijden, maar dat de lastige »politiek» hem dwingt zich te schikken naar zijn conservatieve partijgenooten, die de teekenen des tijds zooveel minder goed verstaan dan hij doet? De kwalijk verborgen wrevel, waarmede hij in het eerste deel zijner brochure over hun handelingen spreekt, is zeer zeker niet in strijd met die onderstelling. Een politiek leider, die, tegen zijn natuur in, ten aanzien van een hoofdzaak *volgen moet*, is natuurlijk geneigd zijn medestanders hun onverstand op andere punten te verwijten. Dat is een kleine streeling der menschelijke ijdelheid, waarboven ook partijleiders niet verheven zijn.

Wat hiervan zij, de argumenten tegen den persoonlijke dienst in de brochure van SCHAEPMAN zijn alles behalve overtuigend. Als de Staatsburger die brochure gelezen heeft, moet hij zich geërgerd hebben over de wijze, waarop daarin de gezichtspunten behandeld worden, die hij met zooveel liefde en toewijding uiteengezet heeft. Ook SCHAEPMAN vermeldt sommige daarvan, maar op eene wijze, alsof hij zich zoo spoedig mogelijk van de zaak wilde afmaken. En hij besluit met twee krachtige argumenten voor den persoonlijke dienstplicht.

SCHAEPMAN's brochure ontleent hare beteekenis dus niet aan zijn bespreking van den persoonlijke dienstplicht, maar aan iets anders. Zij toont duidelijk aan hoe groot gevaar 's lands weerbaarheid loopt thans alweder verwaarloosd te worden ter wille van een verkeerd begrepen particulier belang. Was het vroeger het standsbelang der meergegoede burgerklasse, dat de militaire hervorming tegenhield, thans komt het partijbelang der Katholieken die plaats vervullen. Tusschen de regels bemerkt men dat SCHAEPMAN dat anders gewild had. Maar hij is niet bestand geweest tegen de conservatieve strooming in zijn partij, die zich wellicht den steun verzekerd had van — wie weet hoe hooge? — autoriteiten. Men denke aan den raad, door den *Tijd* tot beslechting van den broedertwist gegeven.

Maar wat er ook achter de schermen zij voorgevallen, de oud-Hollandsche deftigheid kan in 't vervolg ook op SCHAEPMAN's steun rekenen. Dat de oude matrone haar pleit desalniettemin, na korter of langer tijd, verliest,

moet den heer SCHAEPMAN volmaakt evident zijn. Vandaar de bitterheid tegen zijn blinde onderbevelhebbers, die zoo duidelijk in zijn brochure doorstraalt.

Mei 1890.

C. B. S.

De vestingartillerie in het laatste decennium der 19de eeuw.

Onze vestingartillerie. Hare organisatie en oefening, ook in verband met de voorstellen der Staatscommissie, aan de eischen van een deskundige getoetst. Bussum, BAKKER & LOS. 1889. Prijs f 1,25.

Ons eerste woord over dit boek zij een van hulde! Hoogen lof verdient de Schrijver voor het ter sprake brengen van de, in zijn boek weergegeven, aan den Duitschen Generaal WIEBE ontleende denkbeelden en voor het met bekwaamheid toepassen dezer denkbeelden op de toestanden der Nederlandsche vestingartillerie. Welk een gelukkige greep in den stortvloed van brochures, tijdschriftartikelen, enz. over de in de laatste jaren met rassche schreden voortgaande militaire wetenschap! Wij zijn diep overtuigd van het groote nut, dat genoemd boek kan stichten, al worden ook de voorstellen der Staatscommissie niet aangenomen, en wij bevelen de lezing, overdenking en nadere uitwerking der bijzonderheden er van met den meesten aandrang bij alle kameraden der vestingartillerie aan.

Bij het doorlezen van het boek, ons in den aanvang van dit jaar door de Redactie ter aankondiging en beoordeeling toegezonden, hebben wij ons de vraag gesteld, of het gewenscht ware er slechts een beknopt overzicht van te geven. Wij zijn evenwel overtuigd, dat een meer gedetailleerde bespreking noodig is, en om de hooge belangrijkheid van het onderwerp, en uit achting voor de degelijke behandeling daarvan door den Schrijver.

In het jaar 1888 verscheen van de hand van den Duitschen Generaal WIEBE een werk, getiteld: *Die Artillerietruppe des Festungskrieges. Studie eines alten Artilleristen*, von WIEBE, General der Infanterie z. D.

Van deze studie verscheen in den loop van genoemd jaar in het *Archiv für die Artillerie- und Ingenieur-Offiziere des deutschen Reichsheeres* eene beoordeeling, die aanvangt met de woorden: »Dieses Werk bringt zum ersten Male in grundlegender logisch gegliederter Betrachtung die Anforderungen an die Friedensthätigkeit der Fuss-Artillerie-Truppe zur Darstellung. Ihre Organisation und Ausbildung werden aus den Aufgaben hergeleitet,

welche der Krieg dieser Waffe zuehlt und dabei ihren taktischen Truppenübungen ein besonderes Kapitel gewidmet."

In de maand Mei 1889 verscheen het verslag der Staatscommissie (S. C.), ingesteld bij Koninklijk Besluit van 10 Juni 1888, N°. 26, tot voorbereiding der wettelijke regeling van den militairen dienstplicht. De Schrijver van *Onze Vestingartillerie* (voortaan door S. aan te duiden) heeft zich nu tot taak gesteld de denkbeelden van den Generaal WIEBE toe te passen op de Nederlandsche vestingartillerie, voornamelijk zooals die worden zou naar de voorstellen van genoemde S. C. en hij behandelt de taak der vestingartillerie, benevens hare organisatie en volledige opleiding, welke, in verband met die taak, noodig zullen zijn.

Hij komt hierbij tot de volgende besluiten:

- 1°. dat de tegenwoordige oefeningen onvoldoende zijn, met waardeering evenwel van het reeds gedane ter verbetering; en
- 2°. dat de sterkte der compagnie en de duur van het eerste verblijf onder de wapenen van de miliciens der vestingartillerie, zooals die door de S. C. worden voorgesteld, voldoende zijn om aan de eischen van oefening naar behooren te voldoen, zij het dan ook met eene veel grootere krachtsinspanning van het officierskorps dan thans gevorderd wordt.

Het eerste punt behandelen wij bij de verdere bespreking der brochure; wat het tweede betreft, gelooven wij, dat de sterkte der compagnie van ± 245 kanonniërs (volgens de S. C.), in plaats van 150 (zooals thans), beter is, en de sterkte der geheele vestingartillerie van ± 25.000 man voldoende zal zijn voor de bezetting van alle vestingen, liniën en forten; en verder, dat van de werkkraft van het officierskorps meer dan thans kan gevorderd worden. Evenwel komt ons het door de S. C. voorgesteld eerst verblijf onder de wapenen van 12 maanden voor de vestingartillerie, dus nog korter dan thans, terwijl aan de kanonniërs meer dan vroeger moet geleerd worden, te kort voor; zelfs wordt door de S. C. een categorie van miliciens voorgesteld (8 per lichting), die slechts voor 3 maanden opkomen, hetgeen ook door den S. wordt afgekeurd. (Wil men zoodoende een der redenen handhaven, die het voor den grooten hoop wenschelijker doen zijn Nederlanders te blijven, dan te worden ingelijfd bij een grooter volk?) Een klein volk als het onze moet volgen, zich schikken naar den geest van den tijd.

Meer dan ooit moet met kracht de eisch van tweejarig eerst verblijf onder de wapenen voor de miliciens gehandhaafd blijven, om een voldoende aantal manschappen en paarden bij het leger te hebben, en zoo te allen tijde gereed te zijn de neutraliteit te handhaven, bij den waarschijnlijk *zeer* snellen inval des vijands; met het oog op dit laatste zal toch anders de opkomst der groot-verlofgangers en de aankoop van paarden bij mobilisatie te lang duren. Door die grootere getalsterkte zal het dan ook mogelijk zijn om gedurende de voortgezette artilleristische en tactische oefeningen, in de maanden Augustus

en September te houden, uit 1 bataljon vestingartillerie (4 compagnieën) twee voltallige oorlogscompagnieën te vormen.

De Generaal WIEBE heeft de scheiding der Duitsche vestingartillerie van de veldartillerie helpen bewerkstelligen; wij erkennen, dat het in ons land beter is, niet tot die scheiding over te gaan. Hoezeer toch het verschil in opleiding en in de oefeningen der beide hoofddeelen groot blijft, zijn er meer punten van overeenstemming gekomen in de taak, die voor beide in oorlogstijd is weggelegd, voornamelijk voortspruitende uit den eisch van wederzijdsche ondersteuning bij de verdediging van versterkte liniën.

In den thans bij ons te dien opzichte bestaanden toestand wil de S. evenwel verbeteringen brengen, met welke wij het in hoofdzaak eens zijn; de tegenwoordige regeling eischt dringend wijziging. De verbeteringen, die de S. voorstelt, komen hoofdzakelijk hierop neer, dat men niet meer zoo kort als thans bij een der 2 hoofddeelen van het wapen zou blijven dienen, waardoor meer waarborgen verkregen worden dat een luitenant van een dier 2 hoofddeelen, tot kapitein bevorderd wordende en bij het andere hoofddeel geplaatst, voldoende op de hoogte zij die nieuwe taak; evenzoo bij bevordering tot hoofdofficier en overplaatsing bij het andere hoofddeel.

Om de tegenwoordige taak der vestingartillerie goed te doen uitkomen, geeft de S. de woorden van den Generaal WIEBE terug. In het kort komen die hierop neer:

1°. **Goed en met veel uitwerking schieten**, zijnde dit de eerste en voornaamste taak; de schietleiding in tactisch verband.

2°. Grondige kennis van den batterijbouw; het geschut naar de plaatsen van opstelling brengen en daar gevechtsvaardig maken.

3°. Van de officieren grondige kennis van de tactiek van den vestingoorlog, van de uitwerking van geschut, enz.

4°. Voldoende bekendheid van de officieren met de tactiek der infanterie.

Aangaande het eerste punt geeft de generaal het juiste beginsel aan, dat men streng moet afscheiden de eischen, gesteld aan de vuurleiding, en die aan de bediening van het geschut; eenzelfde persoon voor beide verrichtingen te doen zorgen, was vroeger wèl, thans niet meer mogelijk.

Betreffende het tweede punt merken wij op, dat vooral moet getracht worden den troep te oefenen in snelle verplaatsing van het geschut van de eene opstelling naar een andere.

De tactische eenheid der vestingartillerie op oorlogsterkte is de compagnie; als tactisch onderdeel is te beschouwen $\frac{1}{16}$ deel er van, zooals later zal blijken.

Ten einde de grootte der eenheid vast te stellen, bepaalt de S. de grootte van het onderdeel (door hem de *wacht* genoemd) en hiernaar die der eenheid, uit het personeel, dat noodig is om op een fort 2 of 3 accèsvuurmonden of wel 3 of 4 flankvuurmonden te bedienen. Wij zullen die zaak anders aanvatten.

Volgens de nieuwste begrippen omtrent de verdediging eener fortenlinie moet nl. al het geschut buiten het fort zijn opgesteld in batterijen, en het overige vereenigd in hoofd- en reserveparken, behalve enkele vuurmonden van middelbaar kaliber ter verdediging van het terrein vóór de tusschenruimten der forten, geplaatst op hunne zijfronten, welke vuurmonden achter hooge dekkingen of in pantserkoepels behooren te zijn opgesteld, ter bescherming tegen het indirect granaatkartetsvuur; verder het flankgeschut en enkele accès-vuurmonden in lage forten. Bij ons te lande schijnt men dit anders in te zien; immers uit het feit, dat de zware vuurmonden nog op de vóórfronten van groote hooge forten staan en vele daarvan worden voorzien van hydraulische remmen, kan worden afgeleid, dat men er niet aan denkt, die vuurmonden, tenminste de laatstgenoemde, in vreedstijd buiten het fort op te stellen. Het geschut buiten de forten moet zijn opgesteld in neven- en tusschenbatterijen en *deze* voeren den eigenlijken geschutstrijd; de nevenbatterijen moeten veel lager zijn dan het fort en eenigszins achterwaarts gelegen; de hooge forten zijn daarvoor goede waarnemingsposten. Het is dus rationeel om na te gaan de getalsterkte van het personeel, dat noodig is om een dergelijke batterij te bedienen en daarnaar de sterkte eener compagnie vestingartillerie te regelen.

De batterijen moeten meerendeels bewapend worden met 6 vuurmonden en niet, zoo als het *Handboek voor onderofficieren en korporaa's der niet bereden artillerie*, Hoofdstuk XVI, bladz. 50 aangeeft, met 4, en wel juist om de redenen, die aldaar aangevoerd, doch niet genoeg gewaardeerd zijn, en waarbij de hoofdzaak niet is vermeld, nl. de behoorlijke vuurleiding. Die redenen zijn nl. besparing van arbeidskrachten en materialen en minder kader voor toezicht bij een batterij van 6 stukken. Wanneer men 12 kanonnen in batterij wil stellen, is het beter die in 2 batterijen van 6, dan wel in 3 van 4 stukken op te stellen, want in het eerste geval kan men *steeds* een officier per batterij met de vuurleiding belasten en in het tweede geval niet altijd; van het gewicht, dat aan goede vuurleiding gehecht moet worden, is men nog niet overal doordrongen, zoodat men hier en daar kan lezen of hooren, dat men de vuurleiding van een zelfstandige batterij aan een onderofficier zou kunnen toevertrouwen, hetgeen dan dikwerf een milicien-sergeant zal zijn. Het ligt voor de hand, dat de vroeger voorgestelde »Illing-² en »Zwilling²''-batterijen af te keuren zijn.

Het kan evenwel voorkomen, dat men, door omstandigheden gedrongen, hier en daar batterijen van 4 stukken zal moeten maken, bijv. door gebrek aan kanonniërs; voor de bepaling van het personeel nemen wij echter de batterij van 6 als grondslag aan, te meer omdat de vijandelijke meestal van 6 zijn. Wij zullen hierbij verschillende gevallen onderstellen:

- 1°. het bouwen der batterij bij dag;
- 2°. » » » » » nacht;
- 3°. het schieten bij dag;

4°. het schieten bij nacht;
in elk dezer gevallen te onderstellen, dat er geen infanteriebedekking is, dus de compagnie zelf in den veiligheidsdienst moet voorzien, en

5°. dezelfde gevallen, met behulp van infanteriebedekking.

Daar het derde punt het voornaamste is, behandelen wij dit het eerst. Wij nemen aan voor de bediening 4 man per vuurmond met 1 stukscommandant, zoodat voor de batterij van 6 noodig zijn:

$6 \times 4 = 24$ bedieningsmanschappen,

$6 \times 1 = 6$ stukscommandanten, en

2 telefonisten,

te zamen 32 man.

Verdeelt men het beschikbare personeel der batterij in 4 ongeveer gelijke deelen, waarvan het bovenstaande er één is, dan zijn $4 \times 32 = 128$ man noodig per batterij, en $2 \times 128 = 256$ man per 2 batterijen van 6, waaronder de stukscommandanten begrepen zijn.

De batterij van 6 wordt verdeeld in 3 sectiën, die elk een sergeant tot commandant hebben, welke dan de vuurleiders dier 2 stukken zijn.

Aan sectiecommandanten zijn dan noodig 3 sergeanten, benevens 1 sergeant-waarnemer, te zamen 4 sergeanten voor de batterij van 6 stukken; en in 't geheel dus $4 \times 4 = 16$ per batterij, en $2 \times 16 = 32$ sergeanten per 2 batterijen van 6. Aan luitenants, één per batterij, dus met de aflossing te stellen op 3, en alzoo 6 voor 2 batterijen van 6. Hieruit volgt, dat voor 2 batterijen van 6 noodig geacht worden:

6 luitenants, 32 sergeanten en 256 kanonniërs (waaronder de stukscommandanten);

terwijl de S. C., blijkens haar verslag, voorstelt de compagnie op oorlogsterkte te geven:

5 luitenants (waarvan 2 miliciens), 1 adjudant-onderofficier, dienstd. officier, 13 sergeanten en 13 korporaa's (waarvan de helft miliciens), 245 kanonniërs (waarvan 10 vrijwilligers) en 2 hoornblazers, benevens het administratief kader en 2 vuurwerkers (1 sergeant en 1 korporaal). Het blijkt alzoo, dat met laatstgenoemd personeel vrij wel in de behoefte voor 2 batterijen van 6 voorzien wordt.

Er moet evenwel nog nader verklaard worden, waarom aan een verdeeling in 4 deelen, in plaats van een in 3 deelen, die de Generaal WIEBE aanprijst, de voorkeur wordt gegeven. Hiertoe behandelen wij de 5 bovengenoemde gevallen achtereenvolgens:

1°. Het bouwen der batterij bij dag. Het beschikbare personeel voor één batterij van 6, $\frac{1}{2}$ compagnie, verdeeld wordende in 4 deelen van gelijke of ongelijke sterkte naar behoefte, kunnen hiervan bestemd worden:

3 deelen voor den bouw,

1 deel eten bereiden, bewaken.

2°. Het bouwen der batterij bij nacht:

- 2 deelen bouwen,
- 2 deelen rusten en bewaken.

3°. Het schieten bij dag:

- 1 deel vuren,
- 1 deel aflossen, bewaken,
- 1 deel arbeiden, nl.: schietschade herstellen, munitie aandragen, gekwetsten vervoeren, ordonnansendienst,
- 1 deel rusten, eten bereiden.

4°. Het schieten bij nacht:

- 1 deel vuren en bewaken, schietschade herstellen, munitie aandragen,
- 1 deel slaapt gekleed,
- 2 deelen slapen ongekleed.

5°. Dezelfde gevallen, doch *met* infanteriebedekking; de bewaking vervalt dan, zoodat nu een verdeeling in 3 deelen zou kunnen plaats hebben; bijv. bij het 3de geval:

- 1 deel vuren, munitie aandragen,
- 1 deel aflossen, arbeiden,
- 1 deel rusten, eten bereiden.

De aflossing der bediening geschiedt om de 24 uur, of bij groote koude, ruw weder, groote krachtsinspanning, om de 12 uur, en zoo mogelijk op verschillende tijdstippen van den dag. De troepen, die tegenover den vijand staan, moeten nl. *ten volle* hunne krachten verbruiken; men moet ze »zu Schlacken ausbrennen,» om een *goed uitgeruste* reserve over te houden. De bestemming der afgeloste deelen (voor tusschen- en nevenbatterijen) moet nog door de practijk geregeld worden.

De sterkte van het $\frac{1}{4}$ deel van het personeel eener batterij van 6 ($\frac{1}{2}$ compagnie) is blijkens het voorgaande:

1 luitenant, 4 sergeanten en 32 kanonniërs.

De helft hiervan, dus $\frac{1}{16}$ deel eener compagnie bedraagt:

2 sergeanten en 16 kanonniërs,

en deze getallen stemmen vrij wel overeen met de sterkte, die de S. voor de *wacht* wil bestemmen, waarvoor hij nl. noodig acht:

1 sergeant, 1 korporaal, 3 stukscommandanten, 15 manschappen;

terwijl met de 2 sergeanten en 16 kanonniërs zeker wel te bedienen zijn de 2 of 3 accès-vuurmonden (of de 3 of 4 flankvuurmonden), alsmede de grachtsverlichting zal kunnen geschieden, welke taak c. q. aan de wacht is opgedragen. Wij merken nog op, dat het voor den verdediger noodig is, om vóór den aanvang van den geschutstrijd *alle* tusschenbatterijen op het aangevallen gedeelte der linie *gereed* te hebben, omdat het alleen dan mogelijk is, van den aanvang af de overhand te verkrijgen in den geschutstrijd; diegene der twee partijen, welke in den beginne de overhand heeft, behoudt ze. Uit dit laatste blijkt wel, dat de sterkte en verdeling der compagnie,

gegrond op den toestand: *schieten bij dag*, de eenig juiste moet wezen. Verder volgt hieruit de noodzakelijkheid om reeds in vreedestijd eenige permanente tusschenbatterijen over de geheele linie gereed en steeds bewapend te hebben, evenals dit vroeger met de forten het geval was, en tevens om op verschillende punten reserveparken van materieel aan te leggen, waaruit op gemakkelijke en snelle wijze de aanvoer naar elk gewild punt kan plaats hebben.

De sterkte der compagnie zal dan bestaan uit $4 \times 8 = 32$ sergeanten en $4 \times 64 = 256$ kanonniers; onder deze zijn $4 \times 12 = 48$ stukscommandanten. Er is hierbij geen sprake meer van korporaals; wij wenschen dien graad bij de vestingartillerie afgeschaffd te zien, en wel o. a. op gronden, die de S. daarvoor zelf aangeeft, zonder evenwel die afschaffing aan te bevelen. Die gronden zijn, dat volgens hem de korporaal in het tegenwoordig stelsel van vuurleiding en geschutbediening niet meer past; hij is te weinig voor onderofficier en te veel voor stukscommandant (bladz. 17 van het boek), dit is de hoofdreden; — de korporaal moet de steun der onderofficieren zijn (bladz. 20); — de kennis der korporaals moet haast tot die van den onderofficier worden opgevoerd, wat bij geleidelijke completeering mogelijk wordt (bladz. 24); — van de korporaals is meerdere geschiktheid te vorderen, zoodat ze de bepaalde hulp der onderofficieren worden (bladz. 42); — de korporaal moet ook in aanmerking komen voor sectiecommandant, dus het vuur uit 1 of 2 kanonnen kunnen leiden (bladz. 52); — een scherper onderscheid tusschen korporaals en minderen is noodig, omdat de korporaal als hulp van den onderofficier dezen laatsten graad dient nabij te komen (bladz. 91—92). Maar wanneer dan volgens den S. de korporaal den sergeant moet kunnen vervangen, en dus ongeveer *hetzelfde* kennen moet, eischen wij voor hem *denzelfden* graad en *dezelfde* soldij. Er pleiten nog andere redenen voor de afschaffing van den korporaalsgraad; nl.: wanneer men volgens den *Gids voor den milicien-korporaal der vestingartillerie* den korporaal alleen stukscommandant wil doen zijn, dan zouden er 48 per compagnie noodig zijn, wat wij aangetoond hebben, en dit is te veel; dan de moeilijkheid voor den korporaal om zijn prestige te bewaren tegenover de manschappen, met wie hij op dezelfde kamer is gehuisvest; verder is het verschil in opleiding tot korporaal en tot sergeant een nadeel, want dientengevolge worden de korporaals gedurende verscheidene maanden aan de compagnieën ontnomen ter opleiding tot sergeant; het vrijwillig kader moet kant en klaar van *Schoonhoven* komen en dan bij de compagnieën blijven (korte herhalingscursussen bij den staf zijn gewenscht); en eindelijk is de afschaffing der korporaals gewenscht om het *aantal* graden bij de compagnie te verminderen, welk aantal integendeel, als het voorstel der S. C. doorgaat, weder met één vermeerderd wordt (nl. de adjudant-onderofficier). De graden moeten vastgesteld worden met het oog op den oorlogstoestand, en niet

naar den vredestand; de kanonniërs 1ste klasse worden bijv. belast met de functiën van korporaal van aflossing der wachten.

De vuurleiding alzoo aan de officieren en sergeanten; de geschutbediening aan de kanonniërs met hunne stukscommandanten, voor welke betrekking wij de kanonniërs 1ste klasse bestemmen. Wij hebben gezegd, dat een aantal van 32 sergeanten noodig wordt geacht; deze moeten bij de compagnieën in oorlogstijd present zijn. Daar evenwel volgens de voorstellen der S. C. 6 man kader (3 sergeanten en 3 korporaals) per compagnie moeten worden afgegeven aan het depot (waarvan 2 vrijwilligers) en er 2 sergeanten-vuurwerkers (vrijwilligers) moeten wezen, zoo wordt het totaal aantal sergeanten, door ons noodig geacht: $32 + 6 + 2 = 40$, waarvan 18 vrijwilligers en dus $\frac{40 - 18}{8} = 3$ miliciens per compagnie, gerekend op elk der 8 lichten der

S. C., of wel 1 meer per lichting, ten einde het verloop der militie te veronzijdigen en c. q. in het gebrek aan vrijwilliger-sergeanten te voorzien. De S. wenscht een zestal miliciens per compagnie en per lichting op te leiden tot kader (officieren, onderofficieren en korporaals samen); zie blad. 87 van zijn boek. Daar 8 sergeanten-waarnemers door ons noodig worden geacht, waarvan 2 vrijwilligers, komen wij tot:

14 sergeanten-vuurleiders, 2 sergeanten-waarnemers en 2 sergeanten-vuurwerkers, vrijwilligers, en per lichting 2 of 3 sergeanten-vuurleiders en 1 sergeant-waarnemer, miliciens.

Mocht het aantal van 18 vrijwilliger-sergeanten te groot voorkomen, dan zou dat tot 10 kunnen beperkt worden, waarvan 2 vuurwerkers, waardoor het aantal milicien-sergeanten tot 4 of 5 per lichting zou stijgen.

Van de 48 stukscommandanten zijn 6 vrijwilligers en dus $\frac{48 - 6}{8} = 5$ per lichting te vormen.

Er moeten van de overige miliciens der compagnie enkelen tot speciale diensten worden opgeleid.

Volgens onze berekening blijven er:

$256 - (3 \text{ of } 4) \times 8 - 5 \times 8 = 192 \text{ à } 184$ kanonniërs-milicien over. Hiervan te vormen per lichting:

2 telefonisten (c. q. telegrafisten), 6 richters, 4 ziekendragers en 2 smeden, deze laatsten tot het in goeden staat houden der sluitstukken, opzetten, enz. Deze 4 categorieën ontvangen als onderscheidingsteeken op de linkermouw respectievelijk de letters T, R, Z en S.

Per 8 lichten dus: 16 telefonisten, 48 richters, 32 ziekendragers en 16 smeden.

Zij zijn allen kanonnier 2de klasse, en tevens, behalve de telefonisten, bedieningsmanschappen bij den vuurmond, zoodat het aantal van laatstgenoemden bedraagt 176 à 168 man.

Deze moeten nu de 12 vuurmonden van 2 batterijen van 6 kunnen bedienen; men heeft dan voor elken vuurmond 15 of 14 man en dus de bediening voor 6 zware en 6 lichte vuurmonden; de bediening der zware op 4, die der lichte op 3 man stellende, is nl. $6 \times 4 \times 4 + 6 \times 3 \times 4 = 168$ man.

Is evenwel de compagnie zwakker aan miliciens dan 256, stel 236, dan is het aantal overblijvende bedieningsmanschappen slechts 156 à 148 en kunnen hiermede wellicht slechts 10 vuurmonden bediend worden, dus een batterij van 6 en een van 4, waarbij het aantal beschikbare bedieningsmanschappen per vuurmond weder ± 15 bedraagt. Wij zeggen *wellicht*, omdat voor de bewaking eener batterij met veel minder dan $\frac{1}{4}$ der sterkte eener halve compagnie zal kunnen worden volstaan, zoodat bijna $\frac{1}{2}$ dier sterkte als bediening en aflossingsreserve beschikbaar zal zijn. Heeft bovendien de compagnie vestingartillerie een infanteriebedekking, dan behoeven de beschikbare kanonnières slechts in 3, nu gelijke deelen, verdeeld te worden, en kunnen dan 2 batterijen van 6 bediend worden. Immers, aangenomen het kleinere getal van 236 miliciens, dan heeft men $\frac{156 \text{ à } 148}{12} = 13$ of 12 man per vuurmond, en dus $\frac{13 \text{ of } 12}{3} = 4$ man ruim per bediening.

Bij deze berekening is niet gelet op de kanonnières-vrijwilligers der compagnie, omdat deze te gering in aantal zijn, en wel allen tot bijzondere diensten zullen moeten worden afgericht.

De S. C. stelt voor, dit aantal per compagnie vestingartillerie te bepalen op 10, wat te gering is, aangezien van de vrijwilligers per compagnie zullen moeten gevormd worden:

6 stukscommandanten kanonnières 1ste klasse,		
2 telefonisten	»	2de »
2 richters	»	2de »
2 ziekendragers	»	2de »
2 smeden	»	2de »

te samen 14, van welke de richters, ziekendragers en smeden tevens nog bedieningsmanschappen zijn, en is dus het getal der kanonnières-vrijwilligers wel op 20 te stellen (terwijl de 2 hoornblazers ook tot telefonist moeten worden afgericht), ten einde steeds over geoefenden tot dat doel te kunnen beschikken.

De opleiding tot dienstplichtig kader en de speciale vorming tot telefonist en smid zal het best bij den staf van het bataljon geschieden; die tot sergeant-waarnemer, tot stukscommandant en tot richter in de compagnie zelve, en die tot ziekendrager in het garnizoen der compagnie, door een officier van gezondheid; de telefonisten vooraf in de compagnie te oefenen in het waarnemen van schoten. Bij die speciale vorming moet evenwel in het oog gehouden worden, dat die personen eerst volledig tot kanonnier

moeten zijn afgericht; en later, dat de sergeanten-waarnemers, benevens de vuurwerkers dezelfde diensten als de andere sergeanten kunnen blijven vervullen, en dat *alle* kanonnières goede bedieningsmanschappen blijven.

De S. verlangt voor de stukscommandanten een nieuwen graad, nl. dien van brigadier, en wil hen een dubbele roode chevron als onderscheidings-teeken te geven. Blijkens het vorenstaande achten wij dit verkeerd.

De verdeling in 4 deelen van het personeel eener batterij van 6 sluit aan bij de bestaande verdeling in 4 deelen van de artilleriebezetting van een fort, nl.:

1 deel wacht, 1 deel reserve,

1 deel eerste rust, 1 deel tweede rust;

of wel:

1 deel wacht, 1 deel bediening van het geschut,

1 deel werken, 1 deel rusten;

deze laatste verdeling blijkens de *Handleiding tot de kennis der artillerie voor de cadetten van dat wapen. Afdeling Tactiek*, door den Majoor SEYFFARDT (Hoofdstuk III, bladz. 113 van den laatsten druk, 1889). Men zal zoodoende de helft eener compagnie voor één of twee forten kunnen bestemmen en met de andere helft nog een batterij van 6 kunnen bedienen. Het komt ons daarom voor, dat te veel van de krachtsinspanning van den troep zal gevorderd worden, wanneer men, zooals de S. voorstelt, $\frac{1}{4}$ van de compagnie voor een fort afzondert en met het overige $\frac{3}{4}$ nog 2 batterijen van 6 wil bedienen (bladz. 21 van zijn boek); te meer, als men let op de mogelijke geringere sterkte of de verliezen door vijandelijk vuur of op de omstandigheid, dat er bij snellen inval van een vijandelijk leger geen tijd is de mobilisatie te voltooien. Wel is er door de S. C. op gerekend om door de depots te voorzien in de aanvulling, doch hierop te rekenen achten wij verkeerd; en bovendien zijn de manschappen der depots juist die, welke slechts voor 3 maanden onder de wapenen zijn geweest (de zoogenaamde verkorte oefening) en dan op de in dien korten tijd verkregen kennis alle volgende jaren hebben moeten teren; zij zijn zonder waarde.

Voor de bediening van het geschut op uitleggers worden thans eenige kanonnières eener compagnie geoefend in de behandeling dier vaartuigen; met het oog op den korten oefeningstijd is dit niet goed te achten. Het komt ons daarentegen noodig voor om eenige compagnieën uitsluitend te bestemmen tot *uitlegger-compagnieën*; de manschappen toch, die het geschut op uitleggers bedienen, moeten een geheel andere opleiding als de vestingkanonnières ontvangen, zij bedienen het geschut op andere wijzen, het materieel is van afwijkenden vorm.

Volgens de voorstellen der S. C. zullen, behalve 45 compagnieën vesting-artillerie (bovendien 4 pantserfortcompagnieën), nog gevormd worden 45 landweercompagnieën uit de 9de tot de 13de lichting, welke de schutterij zullen vervangen. De maatregelen, die de S. C. voorstelt tot encadreering der

landweercompagnieën met officieren en sergeanten, zijn onvoldoende; op het onvoldoende der sergeanten is door den S. gewezen (op bladz. 28) en tevens zijn door hem de middelen aangegeven, hieraan te voldoen. Op het onvoldoend aantal officieren wijst S. op bladz. 89 en bladz. 116—117; de maatregelen, welke door de S. C. worden voorgesteld om hierin te voorzien, bevredigen ons niet. Wel noemt zij 5 categorieën van personen (bladz. 61—62 van haar verslag), die daarvoor in aanmerking kunnen komen, doch elke categorie telt er te weinig, behalve misschien de eerste, zijnde de vroegere militie-officieren. Wij bevelen daarom aan de uitbreiding der 4de categorie, nl. die der gepensionneerden, welke kan verkregen worden, indien men eene regeling invoert, zooals die in een naburig rijk bestaat (of bestaan heeft). Bij die regeling kan ieder officier, die 10 of meer dienstjaren telt, pensioen bekomen; hij ontvangt na 10 jaar $\frac{1}{4}$ van het traktement, wat hij geniet als pensioen, en bovendien voor elk jaar langeren dienst $\frac{1}{60}$ er bij, zoodat bijv. een officier, die na 40 jaar dienst gepensionneerd wordt, $\frac{1}{4} + 30 \times \frac{1}{60} = \frac{3}{4}$ van zijn traktement als pensioen bekomt. De officieren, die vervroegd pensioen (minder dan 40 jaar dienst) ontvangen, moeten zich dan verbinden om een commando overeenkomstig hun rang bij de landweer aan te nemen, tenzij voortdurende ongesteldheid, lichaamsgebreken, totale ongeschiktheid hen hiervan uitsluiten. De landweer verkrijgt zoodoende officieren, die vele jaren bij het leger gediend hebben en dus veel zaakkennis hebben, het grondbeginsel van alle gezag (energiek karakter de hoofdzaak!) en zij zal dus in die officieren vertrouwen stellen.

Terecht zegt de S., dat van de kanonniërs niet moeten gevorderd worden andere arbeidersdiensten dan die, welke noodig zijn tot het bouwen der batterij, maken van geschut-emplacementen, bewapenen, munitie-aanvoer, enz.; in het algemeen het in gevechtsvaardigen toestand brengen en houden der vuurmonden en hunner opstellingsplaats. Alle andere diensten moeten verricht worden door arbeiderspersoneel, uit andere personen bestaande. In tijd van vrede zal dus het vervoer van materieel, ontschepen enz. door de zorg der magazijnmeesters met burgerpersonen moeten geschieden, zoodat aan de kanonniërs bijv. de schrank niet meer geleerd wordt.

Voor oorlogstijd moeten parkcompagnieën geformeerd worden, die bij mobilisatie de opruimingen doen in het voorterrein, behulpzaam zijn bij het stellen van inundatiën (zouden die tijdig gesteld kunnen zijn bij den tegenwoordigen, waarschijnlijk zeer snellen inval des vijands?), materieel van uit de parken vervoeren, grondarbeid buiten vuurbereik verrichten, bekleedingsmiddelen en munitie vervaardigen, enz. Deze maatregel is zeker even noodig, als de vorming van hulpverbandplaatsen achter de liniën, waarbij de hospitaalsoldaten zijn ingedeeld, en hij zal mogelijk zijn bij aanneming der voorstellen der S. C., die de niet-dienstplichtigen voor bedoelde arbeidersdiensten wil bestemd zien. Deze personen moeten evenwel in vreedestijd met hun dienst in oorlogstijd bekend gemaakt worden en goed geëncadreerd zijn;

ook moeten de paarden, die dan gerequireerd worden, in vreedstijd zijn aangewezen.

Men weet, dat het Departement van Oorlog onlangs is overgegaan tot den maatregel om *alle* vestingkanonniërs reeds in vreedstijd met het geweer te bewapenen, welke maatregel moet worden toegejuicht. De compagnie vestingartillerie zal diensgevolge in oorlogstijd meer zelfstandig kunnen optreden, daar zij den steun der infanteriebedekking zal kunnen ontberen; meerdere oefening van den troep is hierdoor evenwel noodig, voornamelijk in den veiligheidsdienst; op dit laatste is reeds gewezen door de fortcommandanten, aan wie in deze zaak advies gevraagd is; tevens werd door hen daarbij gevoegd, dat een langer eerst-verblijf onder de wapenen hierdoor onontbeerlijk was geworden. Evenwel zal **ten strengste** moeten gewaakt worden tegen misbruik van het geweer; de kanonniër moet in zijn kanon zijn eigenlijk wapen blijven zien, en men moet hem dus bij de oefeningen niet gewennen, dit laatste dikwerf te verlaten en naar het geweer te grijpen. Alleen toch in het uiterste oogenblik, nl. dat, waarin een stormende colonne de batterij of het werk tot op een 200 à 300 M. genaderd is, wordt het geweer ter hand genomen tot zelfverdediging der batterij; strenge vuurdiscipline is dus noodig; evenzeer de oefening in de bewaking. De sabel van den kanonniër ware te vervangen door een werktuig, waarmede hij hakken en zagen kan.

Met hetgeen de S. omtrent de kleeding en uitrusting zegt, stemmen wij in; men ga spoedig tot verbetering over. Hierbij moet ook gedacht worden aan de noodzakelijkheid, dat de kleeding, die de miliciens medeneemt, als hij met groot verloop gaat, en die, welke voor hem is opgelegd in het magazijn, passend zij. Immers, na verloop van 5 of 6 jaar zullen vele miliciens zwaarder gebouwd zijn en zal hun dan de aanvankelijke kleeding niet meer passen. De kleeding van den troep blijve aan de compagniescommandanten; de voeding kome geheel onder de zorg der kwartiermeesters en intendanten, onder toezicht van een hoofdofficier der artillerie ter plaatse, zoodat aan kader en manschappen een vaste soldij wordt betaald, onafhankelijk van den prijs der voedingsmiddelen. Verder zij opgemerkt, dat een betere vorm van kleeding en vooral beter distinctief (met wederinvoering der giberne!) voor de officieren der artillerie noodig is, en dat voor het kader en de manschappen der uitlegger-compagnieën een onderscheidingsteeken, bestaande in schouderbedekkingen van andere kleur, noodig zal zijn.

Door den troep moet bij mobilisatie de kapotjas opgerold over de kortejas gedragen worden en aan alle kanonniërs en kader der vestingartillerie moeten vetlaarzen verstrekt worden (hoe dikwijls is op dit laatste reeds aangedrongen!), benevens het verbandpakje.

J. VAN HEULEN.

(Slot volgt.)

Het nieuwe Oostenrijksche Exercitie-reglement.

(Vervolg van N°. 5, bladz. 312.)

HET GEVECHT.

Algemeene bepalingen.

Het vuur is *het* strijdmiddel van de infanterie.

De gesloten formatie dient voornamelijk voor het afzonderen van krachten om de strijders in de voorste linie te versterken, alsmede voor alle momenten, waarin het er op aankomt een krachtigen steun aan de tirailleurs te geven of om de beslissing aan te brengen.

Ieder gevecht moet een bepaald *doel* hebben: »Dans le combat, il importe avant tout de savoir où l'on va et pourquoi l'on va et en second lieu seulement, quand et dans quel ordre il faut aller.»

»Dem Uebergange in jedes Gefechts-Verhältniss müssen die allgemeinen Sicherungs-Massregeln, dann die Erforschung des Terrains und des Gegners vorhergehen.»

Het gevechtsplan omvat de groepeeringswijze der strijders, benevens de wijze, waarop het gevechtsdoel moet bereikt worden.

Wil men een beslissing verkrijgen, dan moeten alle beschikbare krachten verzameld worden, daar toch een overmacht de overwinning vergemakkelijkt, terwijl daarentegen ontoereikende krachten niet alleen nuttelooze verliezen veroorzaken, doch ook nog schadelijk zijn voor het moreel.

»La victoire n'est pas à celui, qui est plus fort que son adversaire d'une manière générale, mais à celui qui sait être le plus fort uniquement sur le point et à la minute où le choc a lieu» (1).

Punt 495 is een uiting van den offensieven geest, die zich in de Legers ingeworteld heeft.

Het luidt:

»Die Führung im Gefechte darf nie passiv sein, jeden Commandanten muss der Drang nach angriffsweisem, kräftigem Vorgehen beseelen; in zweifelhaften Fällen ist der kühnere Entschluss stets der bessere.»

(1) Général DRAGOMIROFF, *Manuel pour la préparation des troupes au combat*, IIIe partie; *Préparation des trois armes à la camaraderie de combat.*

»Ein Fehlgreifen in der Wahl des Entschlusses schadet weniger als Zaudern oder Unterlassen.»

»Wo thunlich, ist eine Ueberraschung des Gegners anzustreben.»

Dit artikel uit de algemeene bepalingen is o. i. een der belangrijkste, daar toch het rookvrij buskruit een commandant tot de grootste voorzichtigheid zal dwingen en hem veelal bij den aanvang zóó weinig licht zal verschaffen omtrent zijn tegenpartij, dat een aarzeling zeer verklaarbaar zou wezen, te meer, daar ook de ophelderingdienst der cavalerie door die uitvinding zoozeer wordt bemoeilijkt (1).

De commandant van het geheel ontwerpt het gevechtsplan en leidt het gevecht, terwijl hij door het te rechter tijd doen ingrijpen van de reserve een gunstige beslissing tracht te verkrijgen:

»Obtenir de chaque fraction son maximum d'effet au moment voulu.»

»Assurer la cohésion de manière à faire converger utilement et en temps opportun, les efforts individuels vers un même but,» zijn twee regels, waarnaar een Fransch bevelhebber bij elke oorlogshandeling moet streven; (2) of, om nog een andere uitspraak aan te voeren: »Nicht der Besitz, sondern der Gebrauch der Kraft entscheidet im Kriege über den Erfolg» (3).

Omtrent de Gruppen-Commandanten wordt nog gezegd: »Sie haben in deren Gefecht (nevengeuppen) unterstützend einzugreifen, wo dies nothwendig und mit der eigenen Aufgabe vereinbar ist.»

Over de uitgestrektheid en de opstelling het volgende:

Het doel, dat men wenscht te bereiken; het terrein; de omstandigheden, waaronder men strijdt, zijn even zooveel factoren, welke invloed uitoefenen op de breedte en diepte van opstelling.

Vaste regels voor een ontwikkeling in front laten zich niet geven, doch zooveel is zeker, dat het vuur over de geheele breedte der linie krachtig moet zijn en blijven. Omtrent de uitgestrektheid en de daarmee samenhangende formatie der tirailleurlinie lazen wij eenigen tijd geleden (4):

»So lange sich das durch die Friedensmanöver genährte Vorurtheil geltend macht, dass die Schwarmlinie zusammenhängend seien, also einer Treiberlinie ähneln müssen, die ohne Rücksicht auf das Terrain über Äcker und Wiesen sich ausbreiten dürfen, so lange werden freilich in sich geschlossene Gruppen nicht anwendbar sein.»

»Aber ähnlich wie im Befestigungswesen zusammenhängende Linien vermieden werden können, wenn die wichtigsten Punkte des Terrains entsprechend hergerichtet werden und zu einander in richtigem Unterstützungsverhältnisse stehen, so muss heutzutage das Schwergewicht nicht in der Anwendung zusammenhängender Linien und in den Massen selbst, sondern in ihrer

(1) Zie *Revue du cercle militaire*, 8 Dec. 11. en *Allg. Mil. Zeit.*, 14 en 18 Dec. 1889.

(2) *Ecole du Bataillon*, § 115, page 76.

(3) BLUME, *Strategie*.

(4) Gedanken über das Gefecht der Infanterie im modernen Kriege, A. PRUSKER, K. K. Hauptmann im O.-O. Landwehr-Schützen-Bataillon Wels N°. 7. *Oesterr. Mil. Zeitschr.*, Dec. 1888.

richtigen Gruppierung, gewissermassen als Ergänzung der durch das Terrain gegebenen natürlichen Vortheile gesucht werden."

De mindere rook en knal bij het schot ten gevolge van het rookvrij (minder rookend) kruit staan echter een meer uitstrekken der frondbreedte toe, daar thans het overzicht en de leiding met de stem ontegenzeggelijk gemakkelijker zijn geworden. Een meer gesloten blijven van afdeelingen achter *gezichtsdekkings* is tot op een afstand van 350—400 M. mogelijk geworden, daar toch bij de laatste Keizermanoeuvres in Duitschland gebleken is, dat op dien afstand de rook van het infanterieschot onzichtbaar is.

De motieven van den Oostenrijkschen Schrijver hebben voorzeker veel voor, doch, daar een krachtig vuur op elk punt der vijandelijke stelling slechts door een groot aantal geweren kan worden verkregen, zoo is het o. i. gewenscht geen punt van het begaanbaar terrein onbezet te laten.

Een opstelling in de diepte is vooral bij het begin, wanneer men nog weinig gegevens omtrent den vijand heeft, noodzakelijk. Hoe dieper de opstelling, des te langer is de commandant in staat den toestand te beheerschen.

De reserves worden gewoonlijk geëcheloneerd achter een of beide vleugels der voorste linie opgesteld.

Ook hiertegen trekt de zoeven genoemde Schrijver te velde, als hij zegt: »Das Zersplittern der in's Gefecht tretenden Abtheilungen in solche, die das Feuergefecht unmittelbar führen, und in Unterstützungen, die vorläufig noch zurückgehalten werden, erscheint bei der ohnehin geringen Stärke der letzteren, besonders im Angriffe, durch nichts gerechtfertigt, da dem Zwecke des Rückhaltes ohnehin die Reserven entsprechen."

Ook hier is het weer »das Rauchlose Pulver," dat de uitspraak van den Schrijver te niet doet. Nu het noodzakelijk zal zijn op grooter afstand dan vroeger de gevechtsformatie aan te nemen, nu men langer zal moeten wachten op de meldingen der voorhoede-cavalerie, in één woord, nu de inleiding van het gevecht zooveel langer zal duren (en dus denkelijk zooveel te meer verliezen zal veroorzaken), nu voorzeker is het dringend geboden de troepen aanvankelijk te splitsen en de eerste oplossing te maken tot wat de Duitscher noemt »eine sparsame."

De doorvoering van het gevecht (niet meer belemmerd door den hinderlijken rook, die het overzicht, het richten en het waarnemen bemoeilijkt) zal geen vertraging meer ondervinden en er toe leiden, dat het drama een sneller verloop zal krijgen.

Keeren wij na deze uitwijding tot het Oostenrijksche Reglement terug.

De reserve neemt plaats achter het midden: zoolang men nog geen voldoende zekerheid heeft van 's vijands stellingen, wanneer men aan beide zijden is aangeleund of wanneer vooraf is bepaald, dat zij dienen zal tot versterking van de tirailleurlinie.

Ieder commandant, die een reserve heeft afgezonderd, heeft het recht over

dat deel te beschikken. »Nur jedes Gewehr zählt in der Schlacht, welches in der Feuerlinie thätig ist" (1).

De commandanten der liniën en reserves kunnen slechts dan zelfstandig of op bevel van een meerdere in rang over hun reserve beschikken, als daardoor een nadeelige wending van het gevecht kan worden voorkomen; steeds moet hiervan, als ook van een eventueele verplaatsing, kennis worden gegeven aan den commandant, onder wien die reserve ressorteerde.

Met klem wordt er op gewezen, de verschillende liniën niet te vroegtijdig in het gevecht te werpen.

»Ne jamais engager dans l'affaire toutes ses forces d'un coup à l'aventure, ce qui serait se priver de tout moyen de la diriger" (2).

De laatste wenk vervat in de algemeene bepalingen is de volgende: »Um im entscheidenden Momente rechtzeitig eingreifen zu können, haben alle zurückgehaltenen Treffen und Reserven stets entsprechend nachzurücken."

Aanval.

Bij rencontre-gevechten moet de strijd der voorhoede er op gericht zijn, positiën in te nemen welke het ontwikkelen der hoofdmacht ten goede komen. De voorhoede-commandant moet dus energiek en zelfstandig optreden, doch steeds volgens het algemeene plan te werk gaan. Is evenwel de tegenpartij reeds in stelling of bijna ontwikkeld, dan zal die commandant hiermede rekening moeten houden.

Omtrent de keuze van de aanvalsrichting wordt gezegd, dat deze afhankelijk is van den algemeenen toestand, ook met betrekking tot de andere troepen en tot den vijand, alsmede van de uitkomsten, welke de verkenning van het terrein en den vijand hebben opgeleverd.

Uitsluitend in front zal men slechts dan aanvallen, wanneer:

- 1°. een verrassing mogelijk is;
- 2°. de vijandelijke stelling slecht of zwak bezet is;
- 3°. het terrein een gedekten opmarsch toelaat; en
- 4°. in alle andere gevallen, wanneer geen andere aanvalsrichting kan gekozen worden (zeer logisch!).

Als regel geldt dus, dat het front wordt vastgehouden en een omvattende aanval tegen een of beide vleugels van den vijand wordt gericht. Een voorbeeld op groote schaal van een omvattenden aanval tegen beide vleugels levert de slag bij Wörth. De Fransche vleugels werden door 30.000 à 40.000 man omvat, terwijl het eigen front voldoende verzekerd was door het Vde Korps met een sterke artillerie en door de aankomst van de voorste divisie van het Iste Beiersche korps.

(1) Ueber Ausscheidung und Verwendung von Reserven in der Schlacht, ins besondere Verwerthung der Cavalerie als solche. *Jahrbücher für die Deutsche Armee und Marine*, Dec. 1888.

(2) *Principes essentiels pour la conduite de la guerre*, CLAUSEWITZ interprété par le Général DRAGONIROFF.

De voorbereidingen tot den aanval moeten zoodanig genomen worden, dat de geheele beschikbare macht in 't vuur kan worden gebracht. Van het niet voldoende voorbereiden van den aanval vindt men in den oorlog van 1866 o. a. een voorbeeld. In den slag bij Skalitz rukt de brigade von Fragern met 7 bataljons en een batterij ten aanval op, zonder haar tegenpartij behoorlijk te hebben verkend. Het regiment Toscana verloor hierbij 36% aan dooden en gewonden. Een ander voorbeeld levert de oorlog van '77/78 en wel in den mislukten aanval van den Luitenant-Generaal SCHILDER-SCHOULDNER met 6 bataljons tegen de stellingen bij Plewna. De Russen moesten van aanvallers verdedigers worden, daar zij 15 KM. van het slagveld verwijderd positie moesten nemen tegen een te verwachten Turkschen aanval (1).

Aan de artillerie moet tijd en gelegenheid gegeven worden om den aanval der infanterie voor te bereiden, daar toch zonder vuur-overmacht geen kans op succes bestaat. Het reeds meermalen aangehaalde opstel van Hauptmann PRUSKER zegt hieromtrent: »Die Gepflogenheit dagegen, die Artillerie gewissermassen eine bloß einleitende Rolle spielen zu lassen und im Angriffe mit der Infanterie vorzugehen, bevor jene entscheidende Erfolge errungen, ist falsch und durch die Friedensmanöver, bei welchen man in wenigen Stunden alle Waffen ihre Rollen durchspielen lassen will, grossgezogen" (2).

De cavalerie moet het gevecht steeds volgen en gereed staan tot ingrijpen.

De troepen, met de inleiding van den aanval belast, moeten zich wachten voor een »vereinzelttes weiteres Vorgehen," en slechts zóó dicht bij den vijand komen, als noodig is om voldoende inzicht in diens positiën te krijgen, steunpunten voor de ontwikkeling der hoofdmacht te vermeesteren en om aan de eigen artillerie een beschermd oprijden op den werkzamen afstand te verzekeren.

Steeds moeten voor de inleiding zooveel troepen worden genomen, als voor het doel noodzakelijk zijn.

Bij den opmarsch zijn, met het binnentreden van de zône van 's vijands werkdadig artillerievuur, de bewegingen in groote en diepe colonnes te verwisselen met die in ondiepe en breede formatiën.

In den laatsten grooten oorlog, welchen Oostenrijk voerde, heeft het zich nog schuldig gemaakt aan de »Stosstactik" van 1859, o. a. op 26 Juni 1866 bij Nachod, waar divisie-colonnes (het bataljon telde toen 6 compagnieën, welke twee aan twee een divisie vormden) dicht achter zwakke tirailleurs volgden en met de bajonet aangrepen; bij Trautenau (27 Juni) en bij Laufach (13 Juli). In dit laatste gevecht formeerden zich de Hessische bataljons op 250 M. vóór de Pruisische stelling in compagniescolonnes met tirailleurs tusschen de kleine openingen. Met den loopas en een luid hoerah wierp alles zich voorwaarts (3).

(1) VON HORSETSKY HORNTAL, *Der Russ. Feldzug in Bulgarien und Rumelien 1877/78.*

(2) Zie ook: *Handleiding voor het tactisch gebruik der artillerie te velde*, bladz. 22, 60.

(3) *Kriegsgeschichtliche Beispiele* VON LETTOW-VORBECK, Major im Grossen Generalstabe.

Tusschen 1500 en 700 M., lossen zich de afdeelingen op, bestemd voor het vuurgevecht, indien zij gesloten een te trefbaar doel aanbieden; de Züge in de linie blijven echter nog gesloten, omdat het gevecht alsdan nog voornamelijk de taak der artillerie is. Geweervuur wordt slechts afgegeven, als zich daarvoor geschikte doelen aanbieden en het voorwaarts rukken van andere troepen er door wordt verlicht. Tusschen 750 en 375 M. zal zich de linie oplossen en wordt het vuur geopend, zoodra daarvoor gelegenheid is.

»Die Vorwärtsbewegung der das Feuergefecht führenden Abtheilungen erfolgt in der Regel *durch gleichzeitiges Vorbrechen ganzer Compagnien.*» Of dat in den oorlog wel toepasselijk zal zijn, valt te betwijfelen, tmeer met het oog op het rookvrije kruit. Het vuur van den vijand zal vermoedelijk zulk een voorwaarts gaan niet toestaan.

De Comp.-Res. komen allengs nader; soms is het noodig de linie door versche troepen (in dit geval de Comp.-Res.) tot verder voorwaarts rukken mede te sleepen.

De eigenlijke aanval wordt van af 350 M. begonnen, voorbereid door een goed *gericht* en goed *geleid* vuur, terwijl de artillerie geheel of ten deele de aanvallende infanterie begeleidt. De op de voorgaande bladzijde (noot 2) genoemde Handleiding geeft aan, dat $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{3}$ der aanvallende artillerie den infanterie-aanval zal ondersteunen en daartoe nog nader zal vooruitrukken dan 1100—800 M.

Dat gewezen wordt op een goed *gericht* en goed *geleid* vuur van de infanterie is zeer begrijpelijk, daar toch de werkelijkheid meermalen bewezen heeft, dat op de kleinste afstanden het trefferprocent doorgaans geringer is dan dat op de middelbare afstanden (1).

Hoe dichter men in deze periode tot de tegenpartij kan naderen, hoe beter het zijn zal. Zoodra het verlangde effect zal zijn verkregen (het schokken van den vijand), wordt de aanval in één aanloop voortgezet.

»Die ganze Vorrückung, sowie die Durchführung des Angriffes muss den Charakter des unaufhaltsamen Dranges nach vorwärts haben. Bestimmte Formen lassen sich für den Angriff nicht geben, — keine derselben darf somit zum Schema werden.»

Verleenen wij voor 't laatst nog eens het woord aan den Hauptmann PRUSKER, om te vernemen, wat deze Schrijver van de laatste periode van het gevecht zegt:

»Das schnelle Schiessen, das — auf kurzen Distanzen angewendet — den Schlussact des Gefechtes bildet, erscheint in Folge der Manöverbilder, die unwillkürlich demselben zustreben, mit Unrecht als der wichtigste Theil des Feuers; denn vorausgesetzt, dass der Moment zur Abgabe des Schnellfeuers *richtig* gewählt sei, ist die eigentliche, gewissermassen die innere Erscheinung schon gefallen, es handelt sich nur noch um die Krönung des Gefechtes,

(1) Zie o. a. *Organ der Mil. Wissensch. Vereine*, Band XXXVIII, Heft 6, 1889. Ueber das Trefferprocent des Gewehrfeuers im Gefechte.

den äusseren Abschluss durch möglichst wirksame Beëndigung, die in der Wegnahme oder Behauptung einer Stellung beruht," en iets verder:

»Der Bajonetangriff kann, oder vielmehr soll, allerdings nur denn ausgeführt werden, wenn der Gegner durch das voraufgegangene Feuergefecht bereits als erschüttert angenommen wird, sein wankender Entschluss, die Stellung aufzugeben, also zu einem entscheidenden gemacht werden soll. — Das Einsetzen der Reserve, um den Schlussact des angriffsweisen Vorgehens zu einem möglichst wirkungsvollen zu machen, äussert sich wohl am Kräftigsten, durch die Potenzirung des Feuers. — Denn erfahrungsgemäss wird unter dem heutigen Feuer die Wirkung eines Bajonetangriffes dadurch weniger erhöht, das einige hundert Mann mehr mitlaufen. Einerseits erhöhen sich die Verluste bei compacten, in derartiger Verfassung sich bewegendem Körpern, in ganz ausserordentlichem Grade, anderseits kommt bei einem erschütterten Gegner, der seine Stellung nicht mehr zu halten vermag (und nur einem solchen gegenüber kann ein Bajonetangriff Erfolg haben) die Zahl der auf ihn Einstürmenden nicht zu sehr in Betracht.»

De Schrijver eindigt dit onderwerp met te zeggen: »dass die Reserve zur Abgabe eines ausgiebigen, überwältigenden Feuers, nicht aber blos zum Mitlaufen bestimmt sei.»

Indien de aanval gelukt, is »Planloses nachlaufen zu vermeiden," want de eerste oogenblikken na het bezetten der stelling zijn de gevaarlijkste, daar de troepen gewoonlijk in opgelosten toestand verkeeren. Daarom moeten de nog gesloten zijnde troepen en een deel der artillerie zonder bevel af te wachten oprukken, zoowel om het vuur op den aftrekkenden vijand af te geven als om een retour-offensief te verijdelen.

De cavalerie moet den aftrekkenden vijand dadelijk nazetten, om partij te trekken van zijn ontredderden toestand en in ieder geval om de voeling met hem te onderhouden. Dit laatste schijnt zeer eenvoudig en duidelijk; toch zijn de oorlogen van den lateren tijd weer daar om te bewijzen, dat een energieke vervolging door cavalerie en het onderhouden van de voeling met den vijand soms met zoo groote bezwaren gepaard gaan, dat gewoonlijk de vijand een grooten voorsprong verkrijgt; wij herinneren bijv. aan de zware marschen van MAC-MAHON na den slag bij Wörth en aan het verloren gaan van de voeling met de Franschen bij Weissenburg.

Bij een mislukten aanval komt alles aan op ongeschokte afdeelingen.

De teruggeslagenen gaan naar de eerste de beste dekking terug. Moet, vóórdat de beslissing is gevallen, het gevecht afgebroken en de terugtocht aangenomen worden, dan moet eerst de reserve in een meer achter- en zijwaarts gelegen stelling worden gevoerd en daarna de voorste linie terug gaan, hetzij echelonsgewijze, hetzij in haar geheel. Tusschenstellingen voor een tijdelijken afweer zullen gedurende den terugtocht *niemals genomen werden*, doch er moet naar gestreefd worden de achterwaartsche beweging voort te zetten tot een punt, waar opnieuw een hardnekkige weerstand kan worden geboden.

Alvorens nu de thans volgende verdediging te bespreken, wenschen wij nog even de aandacht te vestigen op de z. g. n. »Schützengrabenpantzer», welke in de afgelopen Deutsche Legermanoeuvres zijn gebruikt, en op den invloed van het rookvrije buskruit op den aanvaller.

De eerstbedoelde zijn bestemd om het infanterievuur te versterken en hebben in den draaibaren koepel snelvurende kanonnen van 37 en 53 mM., welke 35—40 schoten per minuut kunnen afgeven. Het stalen dak (25 mM. dik) is bestand tegen geweer- en granaatkartetskogels en tegen granaatscherven; de bediening vereischt 2 man, het in de loopgraaf brengen 20—30 man. Veldmaarschalk MOLTKE schijnt zich in ongunstige bewoordingen over deze nieuwe vinding te hebben uitgelaten. Heeft een verdediger in zijn stelling deze koepels opgenomen, dan heeft de aanvaller er voor te zorgen, op grooter afstand dan 1200 M. de gevechtsformatie aan te nemen. Ook zal het vuur niet spoedig zijn uitgedoofd, door de geringe trefkans, die men er op heeft, en dus ook op de kleine afstanden zullen deze vuurmonden den aanvaller geducht teisteren.

Wat het rookvrij kruit betreft, hieromtrent merken wij aan de hand van een brochure (1) het volgende op:

Het aannemen der gevechtsformatie zal veel vroeger moeten plaats hebben.

Van dekkingen zal een grooter gebruik moeten worden gemaakt en daarom zal het moreel van den troep krachtig moeten worden opgewekt, om den offensieven geest te blijven behouden.

De inleiding van het gevecht zal langer duren, het verder verloop van den strijd vlugger gaan.

Daar voor den artillerist het waarnemen bij het inschieten een der voorname factoren is, zoo wordt door het rookvrije kruit de inleidende periode voor dat wapen veel gemakkelijker gemaakt, vooral daar, waar het in massa optreedt. Een gevolg hiervan is, dat het concentreeren van vuur op een bepaald punt in 't vervolg snel en met succes zal kunnen toegepast worden. De ruimte tusschen de vuurmonden kan kleiner worden, waardoor het mogelijk is meer batterijen bij de divisien en korpsen in te voeren.

Reeds is gezegd, dat de cavalerie in haar ophelderingsdienst zeer wordt belemmerd. Hebben reeds de repeteergeweren aan dat wapen een gevoeligen slag toegebracht, het rookvrije buskruit maakt, dat de cavalerie in 't vervolg slechts zelden zelfstandig op het slagveld zal optreden. Waar het te doen is om de andere troepen te verlossen van een vijand, daar zal haar optreden wel een even dappere en grootsche Todesritt zijn als de afgeslagen charges van de brigade Michel en de divisie Bonnemaïns in den slag bij Wörth.

J. H. VAN DER HEGGE ZIJNEN, 1
1ste Luit. der Infanterie.

(1) *Das Rauchlose Pulver und sein Einfluss auf die Gestaltung des Gefechts im Allgemeinen, sowie auf das Gefecht der einzelnen Waffengattungen.* Berlin 1889, Vossische Buchhandlung.

MEDEDEELINGEN OP TECHNISCH GEBIED.

Schietproeven der firma KRUPP.

I. Uitkomsten van snelheids- en gasdrukmetingen bij proeven met rookloos geschutbuskruit C/89.

In de 10de aflevering van den voorgaanden jaargang van dit Tijdschrift (bladz. 691) gaf de Kapitein der artillerie van het Oost-Indische leger W. SEGBOER een beknopt overzicht van de uitkomsten van schietproeven, welke door de firma KRUPP waren uitgevoerd met NOBEL-kruit, geen rook gevende bij verbranding.

Door genoemde firma zijn thans de uitkomsten openbaar gemaakt van een groot aantal schietproeven, waarbij het bedoelde kruit in verschillende geschutsoorten gebezigd werd. Wij ontleenen aan de uitvoerige en hoogst belangrijke verslagen dezer schietproeven enkele gegevens.

Aantal schoten.	Lading.		Gewicht van het projectiel in KG.	Gemiddelde aanvangssnelheid in M. (a)	Gemiddelde gasdruk in atmosferen.	Levende kracht van het projectiel in M. T. per KG. buskruit.
	Gewicht in KG.	Korrelgrootte in mM. zijde.				
<i>Kanon van 5 cM., lang 40 kalibers.</i>						
(gewicht van den vuurmond: 225, resp. 222 KG.)						
8	0,30	2	1,75	663 (11)	2265	130,7.
1	0,31	2	1,75	678	2400	132,3.
3	0,36	3	1,86	643 (16)	1980	108,9.
<i>Kanon van 6 cM., lang 40 kalibers.</i>						
(gewicht: 385 KG.)						
10	0,48	2	3,00	657 (16)	2275	137,5.
1	0,50	2	3,00	669	2470	136,9.
10	0,53	3	3,00	656 (9)	1845	124,1.
<i>Bergkanon van 7,5 cM., lang 13 kalibers.</i>						
(gewicht: 107 KG.)						
1	0,135	1	4,30	300	1385	146,1.
5	0,20	2	4,40	307 (5)	1055	106,5.

(a) De tusschen haakjes gestelde cijfers duiden het verschil aan tusschen de kleinste en de grootste snelheid, gemeten op 34—100 M. vóór de monding. Voor elk schot werden in den regel 2 metingen verricht.

Kanon van 7,5 cM., lang 25 kalibers.

(gewicht: 324 KG.)

5	0,64	3	6,00	531 (6)	—	134,7.
5	0,67	3	6,00	528 (6)	2115	127,2.
5	0,67	3	6,00	533 (6)	—	129,7.

Veldkanon van 7,5 cM., lang 27 kalibers.

(gewicht: 300 KG.)

4	0,43	2	4,435	553 (2)	1930	160,9.
6	0,525	3	4,43	537 (4)	1635	124,0.
1	0,60	4	4,43	519	1510	101,4.

Veldkanon van 7,5 cM., lang 28 kalibers.

(gewicht: 411 KG.)

10	0,57	3	6,80	504 (4)	2185	154,5.
1	0,65	4	6,80	517	1865	142,5.
10	0,70	4	6,80	548 (4)	2100	148,7.

Veldkanon van 8 cM., lang 26 kalibers.

(gewicht: 404 KG.)

5	0,72	4	7,00	540 (3)	2220	144,5.
10	0,72	4	7,00	541 (9)	—	145,0.
1	0,85	5	7,00	560	2005	131,6.

Kanon van 8,4 cM., lang 40 kalibers.

(gewicht: 1050 KG.)

1	1,50	4	7,06	713	1685	122,0.
1	1,60	4	7,07	746	2100	125,3.
1	1,60	5	7,05	688	1700	106,3.
1	1,70	5	7,06	719	1775	109,4.

Kanon van 8,7 cM., lang 24 kalibers.

(gewicht: 450, resp. 446 KG.)

1	0,75	2	6,81	537	1830	133,5.
10	0,78	3	6,80	560 (8)	1995	139,2.
2	0,78	3	6,80	570 (1)	2150	144,6.

Kanon van 8,7 cM., lang 30 kalibers.

(gewicht: 632 KG.)

10	0,90	3	6,80	607 (5)	1915	141,8.
5	0,90	3	6,80	608 (5)	1795	142,4.
2	0,90	3	6,80	613 (4)	—	144,7.

Kanon van 9,6 cM., lang 26 kalibers.

(gewicht: 625 KG.)

2	0,97	3	12,17	463 (1)	1700	137,1.
2	1,00	3	12,16	473 (5)	1760	138,7.

Vesting- en belegeringkanon van 10,5 cM., lang 35 kalibers.

(gewicht: 1175 KG.)

10	2,00	5	18,00	545 (6)	1850	136,3.
10	2,15	5	16,00	615 (6)	2110	143,5.

Vesting- en belegeringkanon van 12 cM., lang 24 kalibers.

(gewicht: 1420 KG.)

1	2,20	4	16,40	591	2080	132,7.
2	2,25	4	16,40	599 (0)	2150	133,3.

Vesting- en belegeringkanon van 15 cM., lang 30 kalibers.

(gewicht: 3364 KG.)

1	5,3	7,5	40,00	567	1830	123,7.
1	5,4	7,5	40,00	575	1865	124,8.
10	5,5	7,5	40,00	585 (4)	1965	126,9.

Vesting- en belegeringkanon van 15 cM., lang 35 kalibers.

(gewicht: 4770 KG.)

1	7,3	7,5	51,00	591	2115	124,4.
3	7,4	7,5	51,00	593 (4)	2145	123,5.
1	8,5	10	51,00	589	2030	106,2.

Kanon van 21 cM., lang 35 kalibers.

(gewicht: 14200 KG.)

1	21,0	10	108	658	1910	113,5.
1	22,0	10	108	674	2015	113,7.
5	23,5	10	108	710 (6)	2320	118,1.
5	22,0	10	140	614 (8)	2245	122,3.

Uit de uitkomsten der zeer uitgebreide proeven blijkt:

1. dat het vermogen der vuurmonden, d. w. z. de totale levende kracht van het projectiel aan de monding, bij gebruik van het rookloos buskruit C/89 belangrijk grooter is dan bij toepassing van oudere buskruitsoorten. Voor de verschillende kalibers kan men, binnen de grenzen der toe te laten gasdrukken, de gemiddelde verhouding tusschen de levende kracht aan de monding bij gebruik van het bovengenoemde buskruit en bij dat van bruin prismatisch buskruit C/82 stellen als 100:80 (1);

2. dat met het rookloos buskruit C/89 een gelijke of grootere aanvangsnelheid kan worden verkregen bij aanzienlijk kleiner ladingsgewichten, dan met toepassing van vroegere buskruitsoorten. Het arbeidsvermogen, voortgebracht door 1 KG. rookloos kruit, bedraagt dan ook, blijkens bovenstaande cijfers, 100 à 160 metertonnen, en kan bijv. voor bruin prismatisch buskruit C/82 op 40 à 50 metertonnen worden gesteld; en

(1) Zie voor de afleiding dezer verhoudingscijfers: *Internationale Revue über die gesammten Armeen und Flotten*, Mai 1890, bladz. 688.

3. dat bij ongeveer gelijke of zelfs grootere aanvangssnelheden de gasdrukken, door het rookloos buskruit voortgebracht, kleiner zijn dan die bij andere buskruitsoorten verkregen.

Ter vergelijking volgen hier eenige gegevens, ontleend aan oudere berichten der firma KRUPP:

Vuurmond.	Lading. Gewicht in KG.	Buskruit- soort.	Gewicht van het projectiel in KG.	Aanvangs- snelheid in M.	Gasdruk in atmosferen.
5 cM., lg. 40 k. . .	0,8 . .	Würfel-P. R. . . .	1,75	581	2095.
6 cM., lg. 40 k. . .	1,35 . .	Id. id. . . .	3,00	580	2155.
10,5 cM., lg. 35 k. . .	5,5 . .	P. P. C/82	18,00	531	2360.
15 cM., lg. 35 k. . .	19,5 . .	Id. id. . . .	51,00	589	2610.
21 cM., lg. 35 k. . .	45,0 . .	Id. id. . . .	139,00	549	2350.

Wat de gelijkmatigheid der werking van het rookloos buskruit C/89 betreft, moet worden opgemerkt, dat de onder overigens gelijke omstandigheden verkregen gasdrukken niet zelden belangrijk uiteenloopen. Daarentegen zijn de verkregen snelheden, enkele uitzonderingen daargelaten, meer gelijkmatig (vergelijk de hierboven tusschen haakjes gestelde cijfers, achter de aanvangssnelheden).

De KRUPP'sche verslagen bevatten geen mededeelingen omtrent de samenstelling en eigenschappen van het buskruit. Daarentegen vermeldt de *Deutsche Heereszeitung* van 26 April jl., N°. 34 dienaangaande het een en ander (1); wij vinden daarin in hoofdzaak de hierboven genoemde mededeelingen van den Kapitein SEGBOER bevestigd. Verder zegt de *Deutsche Heereszeitung*: »in de lucht ontstoken, brandt het NOBEL-kruit met een rustige vlam zonder rook. Bij geleidelijke verhitting begint bij 70° C. een gedeeltelijk verdampen, waardoor gewichtsvermindering, zonder andere schadelijke verandering in het buskruit ontstaat. Ontbranding volgt bij iets meer dan 200°. De in de practijk voorkomende temperatuurswisselingen zijn zonder invloed op het buskruit. Tegen vocht is het geheel ongevoelig (zie ook de noot α op bladz. 693 van *De Militaire Spectator*, 1889). Het soortelijk gewicht bedraagt ongeveer 1,6.»

»De verbrandingsproducten bestaan uit water, koolzuur en stikstof. Bij kleine ladingen, bijv. in het geweer is bijna geen rook bemerkbaar. De rookverschijnselen nemen echter toe bij het grooter worden der ladingen, hetgeen waarschijnlijk hieraan is toe te schrijven, dat de waterdamp zich condenseert en de heete stikstof zich met de zuurstof der lucht verbindt.»

C. J. S.

(1) Zie ook *Mil. Wochenblatt*, 26 April 1890, N°. 37, kolom 1192—93, alsmede *Deutsche Heereszeitung*, 17 Mei 1890, N°. 40.

Beschrijving der schijfinrichting „VELTMAN" versterkt en verbeterd

door den Kapitein GESELSCHAP.

(INGEZONDEN.)

De schijfinrichting VELTMAN, zooals die in verschillende garnizoenen van ons land, en sedert 1884 reeds bij het 3de regiment infanterie te Bergen-op-Zoom in gebruik is, mag van algemeene bekendheid worden ondersteld, te meer daar eene nauwkeurige en vrij gedetailleerde beschrijving daarvan voorkomt in de *Verlagen, Rapporten en Memoriën*, deel XVIII, N°. 2.

Sedert bleek echter te Bergen-op-Zoom, dat aan de schijfinrichting, zooals die thans is samengesteld, welke groote voordeelen daaraan ook verbonden mogen zijn, nog nadeelen kleven, die hoofdzakelijk voortspruiten uit gebrek aan stabiliteit en uit een te groot verbruik van kracht bij het in beweging stellen.

Toen dan ook in den loop van dezen winter een der voor die schijfinrichting te Bergen-op-Zoom bestemde banen vernieuwing vereischte, werd het wenschelijk geacht een versterkt en verbeterd stelsel te ontwerpen; dit ontwerp mocht de goedkeuring erlangen en werd dan ook in practijk gebracht.

Dit versterkt en verbeterd stelsel in ruimeren kring bekend te doen worden, meende ik van voldoende belang om daarvoor plaatsruimte in dit tijdschrift te vragen.

De wijzingen hierboven bedoeld, in den laatsten winter te Bergen-op-Zoom aangebracht, zijn in hoofdzaak de volgende :

De ondervinding had geleerd, dat de verschillende deelen, waaruit de ijzeren stelling met geslagen ijzeren schijvenwagentjes bestaat, te zwak waren, om weerstand te kunnen bieden aan den grooten druk, dien de wind op de groote oppervlakte der vijfmannschijven (1,7 M. hoog en 2,5 M. breed) uitoefent, en dat de houten ramen der schijven juist boven de pooten afbraken, de wagentjes schrankten en met hunne kleine horizontale wiel-
tjes

(katrollen) onder de geleiders kwamen, en dat de groote wielen van de rails afliepen.

Om dit te voorkomen, werd het geheele onderstel verzwaard. De ijzeren stelling werd 0,05 M. verhoogd, het aantal stoelen van *zeven* op *acht* gebracht, de wielen van de wagentjes kregen een middellijn van 0,5 M., terwijl de spaken aan weerszijden van ruggen werden voorzien.

Bovendien werden aan de ijzeren staanders, waartusschen de wielen van de wagentjes loopen, aan weerszijden, ter hoogte van de as, vier schoren aangebracht, welke om het schommelen bij hevigen wind te voorkomen, aan weerszijden, ter hoogte van de as, verbonden zijn met twee ijzeren platen. Deze schoren dienen tevens om het schranken te beletten.

De leuning en loopers (rails) van geslagen T-ijzer, die eene breedte hadden van 0,038 M., zijn nu gebracht op 0,06 M.

Ter versterking zijn de stoelen niet meer in het T-ijzer ingelaten, doch ligt dit met zijn rug op den bovenkant van de stoelen, waarop een flens is aangebracht.

Tevens zijn, ter voorkoming van slijtage, de ijzeren assen en bouten door stalen vervangen, terwijl de eerstgenoemde in koperen bussen loopen.

De verticale houten staanders van de schijf, welke op het wagentje rusten, zijn versterkt, door in een grenen rib van 8 bij 8 cM. een geul te zagen, ter breedte van de dikte van den stijl, ten einde dezen, die het meest van den wind te verduren heeft, op zijn volle sterkte te houden.

Het in beweging brengen der schijven door *één* rad met zwengel bleek op den duur, vooral bij hevigen wind, met zeer veel moeite gepaard te gaan. Ten einde dit te verhelpen, werd de halve kracht, noodig tot het in beweging brengen der schijfrichting, overgebracht op *twee* kamraden.

Ook de koorden zonder eind vereischten dikwijls vernieuwing, terwijl zij bovendien onderhevig waren aan rekken en krimpen. Deze zijn nu vervangen door gegalvaniseerd staaldraad met spanning.

De schijfrichting VELTMAN versterkt en verbeterd, is vervaardigd door de firma ROGIER, NERINCK & RICHTER te Bergen-op-Zoom.

GEZELSCHAP,

Kapitein.

Bergen-op-Zoom, 26 April 1890.

BOEKAANKONDIGINGEN.

MONUMENTA GERMANIAE PAEDAGOGICA. *Schulordnungen, Schulbücher und pädagogische Miscellaneen aus den Landen deutscher Zunge. Unter Mitwirkung einer Anzahl von Fachgelehrten herausgegeben von KARL KEHRBACH.*

Band X. Geschichte des Militär-Erziehungs- und Bildungswesens in den Landen deutscher Zunge. Von B. POTEN, Königl. preussischem Oberst z. D. Berlin, A. HOFMANN & Co. 1889. Erster Band. Preis f 9,10.

Onder de belangrijke werken door de redactie der *Monumenta Germaniae Paedagogica* in het licht gegeven, neemt het onlangs verschenen Xde deel eene voorname plaats in. Behalve een algemeen overzicht der geschiedenis van het militair onderwijs, geeft de even geleerde als bekwame Schrijver, de Pruisische Kolonel B. POTEN, in dit deel eene van veel oordeel en zaakkennis getuigende geschiedenis der militaire inrichtingen van onderwijs in Baden, Beieren, Brunswijk en te Colmar.

Ofschoon het werk dus nog onvoltooid is, veroorlooft dit deel toch reeds een juist denkbeeld te vormen van den geheelen arbeid. Met ingenomenheid mogen wij daarom de aandacht der lezers van dit tijdschrift vestigen op deze voor het militair onderwijs hoogst belangrijke uitgave.

De Schrijver heeft geene moeite gespaard om zijn werk zoo volledig mogelijk te maken, en, wat meer nog zegt, hij beheerscht de rijke, door hem verzamelde stof volkomen. Zeer terecht heeft hij zich niet bepaald tot het beschrijven van den tegenwoordigen toestand. Hij heeft begrepen dat alleen de kennis van het verleden den weg kan wijzen naar de toekomst. Alleen toch door het opsporen der zichtbare baken achter ons, kunnen wij voorwaarts, op het terrein, waar in de toekomst vruchtbare arbeid mogelijk is, de onzichtbare baken ontdekken, die de richting van den natuurlijken ontwikkelingsgang aanwijzen. De Kolonel POTEN geeft daarom van elke militaire inrichting van onderwijs eene volledige geschiedenis, waarbij de tijdvakken met veel zorg en oordeel zijn gekozen. De merkpalen, die hij bij de verdeeling in tijdvakken koos, wijzen de merkwaardige punten van den weg aan. Dit is van groot belang, omdat het militair schoolwezen in organiek verband staat met het krijgswezen, en, door dit wederom, met den geheelen staatkundigen en maatschappelijken toestand van een volk. Eene geschiedenis van het militair onderwijs, die niet gelijken tred houdt met de geschiedenis van het krijgswezen, en in het bijzonder met de krijgsgeschiedenis,

ruckt het verband der zaken uit elkander en verwacht de dingen, die zij verklaren wil. Zal de geschiedenis inderdaad een fakkel voor de toekomst zijn, dan moet zij het organisme en van dat organisme het leven doen kennen. Dat beseft men bij de studie van den hier besproken arbeid. Aan de hand van de geschiedenis der krijgsgeschiedenissen, leert men daar het leven kennen van elke school in de verschillende tijdperken harer ontwikkeling. Belangwekkende, kostbare, leerrijke mededeelingen treft men aan omtrent de grondslagen, het standpunt en de leidende gedachten van het bestuur der school, omtrent de indeeling der werkzaamheden, de stelsels van straffen, de verdeling der lesuren, enz., enz., altemaal onderwerpen ook voor het recht begrip van het militair onderwijs in Nederland van uitnemend belang. Immers, door de studie van eene vreemde taal dringt men eerst door tot de kennis van het wezen der moedertaal. Daarom is het oordeelkundig raadplegen van het werk van den Kolonel POTEN ook voor de kennis van het militair onderwijs in Nederland belangrijk, en, voor hem, die door de studie van Deutsche toestanden niet door germanisme wordt aangetast, nuttig bovendien.

Het stemt tot nadenken, als men, bijv. om enkele grepen te doen, verneemt dat na een »grober Unfug" in het Beiersche cadettenkorps vier leerlingen der hogere klassen verwijderd werden. De Inspectie van het militair onderwijs zocht de oorzaak ten deele in den tijdgeest — het was kort na den Duitsch-Franschen oorlog — ten deele in leemten van de opvoeding, die al te veel onder de belangen van het onderwijs had geleden. »In erster Linie wurden dafür die Inspektionsoffiziere verantwortlich gemacht, welche seit langer Zeit nicht auf der Höhe ihrer Aufgabe gestanden hätten, nicht *Erzieher* sondern *Aufseher* gewesen seien. Es solle nicht bestimmten Personen ein unmittelbarer Vorwurf, noch der Versuch gemacht werden, durch einen Wechsel unter diesen der Wiederkehr ähnlicher Auftritte vorzubeugen; Personalveränderungen würden nur teilweise abhelfen; es bedürfe vielmehr einer veränderten Erziehungsweise und moralischer Einwirkung auf die Zöglinge," zoo luidde het oordeel der inspectie. Daarom werden o. a. twee uur per week voordrachten gehouden over militaire moraal, en daarmede werd belast een luitenant-kolonel der artillerie, werkzaam bij de Krijgs-Academie.

Uit een geheel nieuw standpunt en onder een zeer eigenaardig licht ziet men in 't eigen huis rond, als men verneemt dat te Würzburg de toestanden nu en dan wel eens wat te wenschen overlieten. De leeraren waren ongeschikte personen. »Einer hätte sich begnügt Pläne zeichnen und dieselben an die Wände hängen zu lassen. Er war ebensowenig Herr des Lehrstoffes gewesen, den er vorzutragen hatte, als der Schüler, die er unterrichten sollte." Nog minder geschikt voor zijn werkring was een ander leeraar. . . . »seine Zuhörer hatten gethan, was ihnen beliebte; sie hatten während des Unterrichts gegessen, getrunken, Tabak geraucht, geschwätzt, gesungen, mit Linealen gefochten und gerauft." Dergelijke mededeelingen zijn hoogst leerrijk. Zij leggen de vraag op de lippen of de overal en te allen tijde waargenomen tekortkomingen van personen inderdaad niet zijn de noodwendige, de onvermijdelijke gevolgen van een zeker gebreken kweekend stelsel; de ziekteverschijnselen van eene ongezonde organisatie?

Al wat men verneemt omtrent de cadettenkorpsen in het buitenland bevestigt de opvatting, dat men te doen heeft met verschillende vruchten van één stam. Zeer belangwekkend is daarom o. a. het leerplan der Beiersche cadettenschol;

de rooster der dagelijksche werkzaamheden; tal van bijzonderheden uit het huishoudelijk voorschrift, dat o. a. aangeeft: »Der Besuch von Restaurants etc. in der Stadt ist nur Fahnenkadetten gestattet, welche *da verkehren dürfen, wo es von Offizieren geschieht*; den übrigen Zöglingen ist es auch in Gesellschaft älterer Personen untersagt. Fussreisen in den Ferien sind nur in Begleitung solcher Personen erlaubt. Tabakrauchen und Schnupfen ist untersagt; Tragen von Augengläsern wird auf Antrag des Arztes gestattet.»

De geleerde Schrijver beperkt zich evenwel niet tot het gebied der bijzonderheden. Hij gebruikt niet alleen den microscop, maar plaatst zich ook op een afstand van zijn onderwerp, vanwaar hij de zaken in algemeen verband beschouwt. Daar wijst hij o. a. hoe de eenheid van het Duitsche leger in het officierskorps wordt voorbereid en voltooid, en Pruisen's geest meer en meer van dat leger het levenwekkend beginsel wordt. Daarom is de bekende methode van den Generaal VON PEUCKER, reeds in 1859 voor de Pruisische krijgsscholen vastgesteld, ook langzamerhand ingevoerd voor de overige Duitsche inrichtingen van militair onderwijs tot opleiding van officieren.

Elders toont de Schrijver aan, hoe de groote hervormingen op het gebied van het militair onderwijs veelal slechts door den nooddrang der omstandigheden tot stand kwamen. Hij roept ons voor den geest den tijd, toen het leger erbarmelijk verschoold was, toen men trachtte den vijand met formules te verslaan.

»An den Universitäten, welche von neuem und in grösserer Zahl anfangen, vom Katheder herab den Kriegs-Studenten militärische Weisheit vortragen zu lassen, waren es fast lediglich Leute, denen das Kriegswesen nur von der Strasse bekannt war, höchstens Philosophie-Professoren in Uniform, welche den Lehrstuhl bestiegen.»

Er leefde toen een man, SCHARNHORST, die verder en dieper zag dan de menigte. Hij had evenwel de argumenten van JENA, AUERSTÄDT en TILSIT nodig om geloof en vertrouwen te vinden. Men beschouwde hem als een onpractisch idealist. VON GNEISENAU zond het ontwerp van SCHARNHORST aan den kanselier VON HARDENBERG, en voegde daarbij o. a. dit merkwaardig schrijven: »Monsieur le chancelier, je vous envoie le plan de SCHARNHORST. Si vous l'examinez avec votre bon sens et vos lumières, vous le trouverez excellent. Mais si vous le montrez à un militaire, tout est perdu.» Zulk een schrijven is begrijpelijk, waar een man als FREDERIK WILHELM III regeerde, die voor SCHARNHORST' ontwerp geen oordeel had, dan de kantteekening: »Poesie! Lauter dummes Zeug,» en die VON STEIN »een weerspanning, uitdagend, hardnekkig en ongehoorzaam staatsdienaar» noemde, een man, »die pochend op zijn genie en zijne talenten, wel verre van het heil des Staats te beoogen, slechts door grillen zich laat leiden en enkel handelt uit hartstocht en persoonlijke verbittering.»

Niettemin heeft de tijd SCHARNHORST in het gelijk gesteld. Het militair onderwijs heeft zich in Pruisen ontwikkeld op de grondslagen door hem gelegd, nadat de stormen, die in het begin dezer eeuw over de Pruisische monarchie heen voeren, de katheder-militairen van het tooneel hadden weggevaagd.

Op de banen, geopend door SCHARNHORST met onbevangen zin voor de ware eischen der practijk, de vijandin van een doodend formalisme, ging de Generaal VON PEUCKER voorwaarts. Meer en meer werd het militair onderwijs in nauwer verband gebracht met de overige takken van het staatsonderwijs.

Inzonderheid werd het voorbereidend onderwijs op ruime leest geschoeid. Terecht begreep men dat voor alles een hechte, breede grondslag noodig is; dat onzeker, zwevend blijft al 't geen later zonder dien grondslag wordt opgebouwd. Men zag in hoe onpractisch eene kortzichtige practijk is, die alleen nuttige kennis aanbidt. Pruisen en geheel Duitschland behoeft zich daarover niet te berouwen. Wat 1806 en 1807 voor Pruisen deden, dat brachten 1866 en 1870 voor Beieren tot stand; later bij 't dreigen van nieuwe krijgsgevaaren, ook 1888.

Het zou echter te ver voeren, indien wij langer op het ingeslagen spoor voortgingen. Het voorgaande is voldoende, een denkbeeld te geven van het bestek, dat de Kolonel POTEN koos voor zijn merkwaardigen, door een Duitschen geest gestempelden arbeid, en een begrip ook van de wijze, waarop hij dien arbeid ten uitvoer bracht. Zijn werk zal een standaardboek, een echt germaansch monument blijven, onmisbaar voor ieder, die eenig belang stelt in de geschiedenis van het onderwijs in het algemeen, van het militair onderwijs in het bijzonder. Met rechtmatig verlangen mag men na dit deel, waarin Beieren de hoofdplaats inneemt, het deel tegemoet zien, waarin voor Pruisen de eerezetel wordt ingeruimd.

v. D. v. I.

De gymnastiek in de volksopvoeding, in verband met de nieuwe wet op het lager onderwijs en de regeling onzer levende strijdkrachten, door S. VAN AKEN, Leeraar aan het Erasmiaansch Gymnasium te Rotterdam, benevens een Ontwerp-Programma. Rotterdam, NIJGH & VAN DITMAR. Prijs f 0,45.

De Schrijver dezer brochure toont het groote gewicht aan van de gymnastiek als element der volksopvoeding, als middel ter bevordering der gezondheid en karaktervorming. Hij is echter van meening, dat van de opname der vrije en orde-oefeningen als leervak in de nieuwe wet op het lager onderwijs weinig heil te verwachten is en acht daarnaast toestel-oefeningen onmisbaar. Om daartoe geschikte leerkrachten te vormen, stelt hij de oprichting voor van een theoretischen en practischen cursus voor onderwijzers, waartoe hij eene organisatie en een leerplan ontwerpt.

Wij hebben de goed geschreven brochure met instemming gelezen, behalve daar, waar de Schrijver zich op militair gebied beweegt. Hij ziet in een algemeene beoefening der gymnastiek het middel, om den dienstdijd in het leger aanmerkelijk te verkorten en zodoende vele bezwaren tegen persoonlijke dienstplicht te doen ophouden.

Ook wij hechten voor het leger hooge waarde aan de lichamelijke en zedelijke kracht, die de aanstaande dienstplichtigen door eene algemeene en degelijke beoefening der gymnastiek op de scholen zouden kunnen erlangen; wij geven zelfs toe, dat in een leger, gevormd uit zulke jonge mannen, met een eenigszins korter verblijf onder de wapenen zal kunnen volstaan dan in een ander, waar dergelijke elementen niet of slechts in gering aantal voorkomen. Maar tot het vormen van een soldaat in de volle beteekenis van het woord behoort toch nog wel iets meer dan lichaamsoefening en die mate van tucht, die door turnen kan worden geleerd. De Schrijver ziet dat blijkbaar niet in, want hij betoogt

zelfs, dat een verblijf in de kazerne, langer dan noodig is om de militaire exercitiën te leeren, eer ten nadeele dan ten gunste van de waarde van den soldaat strekt.

Het ligt niet op onzen weg, deze zienswijze van den Heer VAN AKEN te weerleggen. Eén opmerking slechts. De Schrijver wijst met voorliefde op Duitschland, waar de turnkunst zoo hoog staat en zoo algemeen beoefend wordt; met het oog op de gezondheid der mannelijke jeugd noemt hij, aan de hand van een Duitsch Schrijver, den algemeenen dienstplicht »jener grosse Riesendoctor.” Welnu, in datzelfde Duitschland acht ieder deskundige een driejarig eerst verblijf onder de wapenen noodzakelijk en reiken de stoutste wenschen van hen, die buiten het leger staan, hoogstens tot een vermindering op twee jaren! Daar kent men den oorlog bij ervaring en schijnt men toch — op het punt van geoefendheid, tucht, kennis, routine en besef van solidariteit — wat meer van den soldaat te vorderen, dan de Heer VAN AKEN voldoende acht. Daar, waar men de ontzettende ernst des oorlogs uit eigen oogen heeft gezien, schijnt men er minder luchtig over te denken, onder de vernietigende werking der tegenwoordige vuurwapenen onvoldoend voorbereide troepen op de hoogst denkbare lichamelijke en moreele proef te stellen. Maar wij moeten rekening houden met »onze toestanden,” zegt de Schrijver. Juist; onze toestanden brengen mede, dat wij bijna altijd met een minderheid tegenover een groote overmacht zullen staan; onze toestanden vorderen dus gebiedend, dat aan de qualiteit onzer strijdkrachten niets worde gespaard.